

Megjelent: az ELTE Pedagógikum támogatásával

az iskolakultúra 2009/7-8 melléklete

Beavató Színház

Avagy mindannyian Ruszt József köpönyegéből bújtunk elő

1975-ben Kecskeméten indította útjára Ruszt József a Beavató Színházat. A róla készült monográfiában így ír erről Nánay István (2002): „Ruszt ugyancsak Shakespeare-művel, a Romeo és Júliával indította el Kecskeméten az úgynevezett beavató színházat. E formának, amely végigkísérte későbbi pályáját és sikere nyomán több színházban is rövidebb-hosszabb időre meghonosodott, az a célja, hogy a gyerekeket és középiskolás korúakat – akik tanulmányaik során a magyar oktatási szisztéma sajátosságai miatt a dráma és a színház esztétikai s egyéb sajátosságait alig ismerhetik meg – értő nézővé válásukban segítse.

A beavató színházi program keretében a középiskolásoknak a Romeo és Júliából bizonyos részleteket próbafázisban mutattak be, azaz a rendező időnként megállította a színészeket, magyarázott, instruált – a játzókhöz szólt, hogy a nézők értsenek belőle –, vissza-visszatértek egy-egy epizód kidolgozásához, s szinte játszva ismertették meg a darab meséjét, problematikáját, lényegét, az alapvető drámai és színházi fogalmakat, de a színházi alkotómunka titkaiba is beavatták ifjú közönségüket. (Hol volt még akkor az évekkel később Angliából importált Theatre in Education drámapedagógiai módszer, amely ugyanerre az elvre épül?!) Ruszt egyszemélyben képviselte tehát a színházi beavatókat egészen a kilencvenes évek kezdetéig. Ahol megfordult, ezt az előadásformát is meghonosította. Kecskeméten, Zalaegerszegen, Szegeden, egyik ilyen típusú előadását pedig a tévé is közvetítette.

A kilencvenes évektől tapasztalhatjuk, egyre több színház keresi a Beavatókban is továbbfejlődési lehetőségeit. A teljesség igénye nélkül a következő társulatok és intézmények mutattak be ilyen címen előadásokat: Miskolci Nemzeti Színház, Nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház, Veszprémi Petőfi Színház, Debreceni Csokonai Színház, Szegedi Nemzeti Színház, Zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház, Pesti Vigadó, Trafó. A felsorolásból is látható, főleg a vidéki társulatoknál voltak kezdeményezések, s ennek elsősorban az az oka, hogy ők mint a körzetükben egyedüli ilyen típusú kultúráközvetítő intézmények több mindent kell felvállaljanak, már csak a továbbélésük miatt is. Ezek az előadások annak a kísérletnek a részei, melyet a színházak hajtanak végre, hogy a fiatalokat becsábítsák az intézménybe és rendszeres látogatókat „neveljenek” belőlük. Ennek okai és a módszerek önmagukban is kitennének egy-egy dolgot. (I)

A siker változó. Mivel nincsenek megfelelő elméleti alapok, sem kielégítő szakirodalom, mindenki csak a saját tapasztalataira hagyatkozhat. Ezért az egyik előadásban túl sokat beszélnek, és irodalomórává válik, míg a másik megelégszik annyival, hogy az előadás után a nézők végigsétálhatnak a színpadon és környékén, valamint beszélgethetnek az alkotókkal.

Úgy gondolom, hogy a Beavató sajátos híd a színház és az iskola között, a beavató személy a pedagógusnak, mi több a drámapedagógusnak sajátos megjelenési formája. Képzése, kiképzése – legyen iskolai vagy akár színházi ember – a pedagógusképzés sajátos feladata kellene legyen.

De mi is az a Beavató Színház?

Én főleg arról a Beavatóról szeretnék írni, melynek alapjait Ruszt Józseftől tanultam, s melyet 1991 ősze óta magam is művelek. (2)

Tizenéves voltam, mikor a televízió egyik matinéműsorában láttam a Tanár urat, amint a *Rómeó és Júliát* elemezte. A műsorból már semmire sem emlékszem, csak az élményre, hogy ülök a tévé előtt és bámulok. Később mindenféle helyeken próbáltak megtanítani mindenféle fontos dologra, majd a Nemzeti Színház háziszínpadára egyszer csak bejött a Tanár úr és azt mondta, ő nem fog semmit sem tanítani. Csak ahogy Jákob Józsefet, majd József Benjámint: „szép beszélgetéseken” keresztül megpróbálja megmutatni, mi az, amit ő gondol. És amit érdemesnek tartunk, azt lopjuk csak el nyugodtan. Nádasdy Kálmán – főiskolai osztályfőnöke – ugyanis azt mondta: „Önök egy üres bőrönddel érkeztek ide elsőben, s most, hogy elmennek, csak ezt a bőröndöt viszik magukkal. A bőrönd tartalmát az határozza meg, hogy önök kitől, hogyan és mennyit tudtak »elloponi«.”

Lopkodtam, lopkodtam és egyszer csak azon vettem észre magam, hogy a híres-hírhedt Független Színpad tagjaként a szegedi Deák Ferenc Gimnázium aulájában Szophoklész *Antigoné* című drámájának beavatóján veszek részt. A Tanár úr időnként megállította a játékot és beszélt a gyerekeknek Antigoné filozófiájáról, a szeretetről, majd megkérdezte, ki az, aki ezt a gondolkodást majd világvallássá teszi. Több száz kíváncsi szemben egyszerre láthatóvá lett, mit jelent, hogy a dolgok összefüggenek. Majd megmutatta, mennyivel másképp hat, ha a Kar egy irányból, együtt beszélve, lépcsőn jön le, s mennyivel másképpen, ha három oldalról, egymás szájából tépve ki szót, jönnek a színpadra.

Ez a két dolog tehát a Beavató Színház lényege:

– Összefüggésekre hívjuk fel a hallgatók figyelmét, lehetőleg úgy, hogy ők jöjjenek rá a törvényszerűségekre.

– Felkészítjük őket a színházban látható jelek és jelzések dekódolására.

Beavató az iskolában

Ennél a változatnál a fő szempont, hogy a színház repertoárján lévő darabokhoz kapcsolódjon az előadás. Azért alakítottuk így, mert reméljük, ezzel is kedvet ébresztünk a színházlátogatáshoz. Minden évad elején küldök egy levelet a megye összes középiskolájának, szakmunkástanuló intézetének és kollégiumának. Ebben leírom a Beavató Színház lényegét, és kérem, amennyiben érdeklí őket a kezdeményezés, jelentkezzenek a színház titkárságán. Ezután én veszem fel a kapcsolatot az iskolákkal, megbeszéljük a konkrét időpontot, helyszínt, berendezést stb. Az iskolák kérése alapján kialakult egy olyan Beavató is, mikor egy 25–30 fős csoport a színház épületébe jön, és 50–60 perc alatt végigvezetem őket a pincétől a padlásig. Ezek a színházjárások csak kiegészítik az iskolában tartott előadásokat.

Hol és miért ott?

Többen megkérdezték tőlem, miért tartom fontosnak, hogy az előadásaimat az iskola egyik arra alkalmas termében tartsam, vállalva ezzel esetleg napi 100 km-es utat, s miért nem a gyerekeket hívom be a színház épületébe, akik így legalább igazi színházi levegőt is szívhatnának. A választás számomra nem volt valóságos, hiszen célom valaminek a megkedveltetése, valamiféle színház utáni váagnak a felkeltése, valamint nekem könnyebb elutaznom például Ózdra, mint körülbelül 100 ottani gyereknek felbuszozni Miskolcra. Az iskolaépületben ők otthonosabban érezték magukat, s így – remélhetőleg – nyitottabbak is voltak.

A foglalkozások minden esetben egy padoktól megtisztított teremben vagy klubhelyiségben zajlanak, ahol a gyerekek félkörben ülnek. Ezzel is próbálok oldani a minden esetben meglévő feszültséget.

A teremben mindig rendelkezésemre áll egy tábla is, melyre csak a legfontosabb adatokat és összefüggéseket jegyzem fel, így próbálva segíteni a bevésés folyamatát.

Mikor és miért akkor?

Az esetek nagy többségében sikerült elérnem, hogy a foglalkozások a délutáni órákban legyenek, azaz az iskolai órák után körülbelül egy órával. Erre azért van szükségem, mert ezzel is hangsúlyozni kívánom az önkéntességet, hisz aki eljött, a szabadidejéből áldozott rám – pontosabban magára – időt. Ennek ellenére sokszor megtörtént, hogy amikor megkérdeztem, miért vannak itt, a válaszokból kiderült: vagy beterelték őket, vagy kötelezővé tették a részvételét.

Kiknek és miért nekik?

Természetesen csak oda mehetek el, ahova meghívnak. A szakközépiskolákat és a szakmunkástanuló intézeteket azonban fontosabbnak tartom. Ezekben az iskolákban vannak többségben a hátrányos helyzetű és veszélyeztetett gyerekek, és őket fenyegeti leginkább a már „kezdés” előtti tőkéletes lemaradás veszélye. Remélem, a művészekkel való foglalatosság segíteni tud az érzelmek kifejlésében, az emberek közötti kapcsolatok elmélyítésében és megszilárdításában, így közvetve segítséget adhat a várható terhelések elviseléséhez.

A nézőlétszámot 100 főben igyekeztem maximálni, mert a tapasztalatok alapján ennél több résztvevővel már nem sikerült megfelelő hangulatot kialakítanom. (3)

Igyekszem rávenni a pedagógusokat, hogy jöjjenek el ők is, és nézzék meg az előadást, remélve, hogy így közvetve új szempontokat is kaphatnak a munkájukhoz.

Itt is hadd erősítsem meg, amennyiben a hallgatók önszántukból vannak jelen, sokkal többféle helyzetbe hajlandók belemenni, mintha valamiféle kényszert éreznek akár a megjelenésnél, akár az előadásokon való aktív részvétel esetében.

A Beavatók – szerencsés esetben – megelőzik az előadást. Ekkor még nem kötötte le hallgatóim fantáziáját semmi, s a darabok cselekményépítését nem emlékezetből idézik fel, hanem a józan eszükre hallgatva találják ki, miközben rengeteg tévúton is elindulnak, melyekről rövidesen maguk állapítják meg, hogy azok zsákutcába vezetnek. Így minimális előzetes ismerettel is képesek a helyes, vagyis az általam helyesnek vélt eredményre rátalálni.

Peter Brook (1999) azt mondja, a színházhoz elég egy játzó és egy néző; minden más csak kiegészítés. A különbség tehát nem abban van, hol adjuk elő, hanem a feldolgozás mikéntjében. Az iskolákban tartott beszélgetések akkor sem válnának színházi előadássá, ha a színház épületében kerülnének megrendezésre, míg ezek az előadások, bár akárhol előadhatók, mindig is élő színházi események lesznek. Az első változatban ugyanis az előadó beszélget a gyerekekkel, nem lép szerepbe és nem használja a színészeket, hogy illusztrálják a színházi működést, hanem egy-egy dráma belső logikai láncát, szín-darabszerűségét, lírától, epikától való másságát igyekszik bemutatni.

Miről és miért arról?

Ebből a szempontból kétféle iskolai Beavató létezik. Az egyik, melyről már írtam, a színházban bemutatott műveket dolgozza fel azzal a szándékkal, hogy a hallgatók a közös beszélgetés után nézzék is meg a műveket, és a színházi előadások alatt ne arra fordítsák energiáikat, hogy minél jobban kívül tudjanak maradni, hanem képesek legyenek és merjék „átélni” a színpadon látottakat.

A második félében – ez lényegesen kevesebb volt eddig – az iskolák külön kérésére én készülök fel egy általuk megadott színdarabból, s a beszélgetéskor ezt az általában kötelező tananyagot „vesézzük ki”.

Beavató a színházban

Hasonló cél, más módszer. Amíg az elsőben a dramaturgia volt a központi kérdés, ebben a formában a színházi megvalósítás rejtelmek kerülnek terítékre.

Ennél a formánál kötöttebbek a feltételek, hiszen a színház rendjéhez kell alkalmazkodni. Ennek ellenére úgy alakítottuk ki az előadást, hogy tájolni is lehessen vele. Bár eddig még nem volt rá eset, de akár egy osztályteremben is el tudjuk játszani. Többen kérdeztek, akkor mitől színházi ez az esemény. Peter Brook (1999) azt mondja, a színházhoz elég egy játzó és egy néző; minden más csak kiegészítés. A különbség tehát nem abban van, hol adjuk elő, hanem a feldolgozás mikéntjében. Az iskolákban tartott beszélgetések akkor sem válnának színházi előadássá, ha a színház épületében rendeznénk meg őket, míg ezek az előadások, bár akárhol előadhatók, mindig is élő színházi események lesznek. Az első változatban ugyanis az előadó beszélget a gyerekekkel, nem lép szerepbe, és nem használja a színészeket, hogy illusztrálják a színházi működést, hanem egy-egy dráma belső logikai láncát, színdarabszerűségét, lírától, epikától való másságát igyekszik bemutatni. A színházi változat pedig pont attól lesz színházi, hogy gyakorlati példákon keresztül mutatja meg, egy-egy elméleti gondolat hogyan ölt testet a színpadon.

Shakespeare: *Othello, a velencei mór*

A következőkben az egyik iskolai Beavató részletes leírása található. Pontosabban a beszélgetések szerkesztett, tömörített változata, mert minden előadás más és más. Más a gyerekek hozzáállása, más az előzetes tudásuk, és másképp reagálnak a számukra szokatlan munkaformára, a folyamatos visszakerdezésekre. A kiskátészerű leírás ne téveszsen meg senkit, a kérdésekre adott válaszokat részletesen elemeztük, és csak akkor mentünk tovább, ha egyetértés alakult ki.

Érdekes a konkrét elemzések előtt egy kicsit a szerzővel is foglalkozni, hisz' a kor, melyben a mű született, mindig rányomja bélyegét az alkotásra.

A „Ki írta?” kérdésre mindig bejött a „helyes” válasz, de azt, hogy hogyan is kell a szerző nevét leírni, már kevesebben tudták. Ilyenkor sosem az a célravezető, ha megmondjuk a helyes választ, hanem ha valamilyen játékkal jutunk el a megoldásig. Például szavazásra bocsátjuk a kérdést, hol is szerepel a névben a „h” betű. Mikor már a táblán szerepelt a név, megkérdeztem, mikor is született, s ha nem tudták, azt kértem, legalább az évezredet jelöljék meg. Így számonként összejött az 1564, majd felkértem a biológia tudóit, mondják, meg hány évig él egy ember, s a matekosokat, hogy adják össze a két számot, s így a táblára került az 1616-os évszám is.

Amely szerzőnél lehetséges, fordítsassuk le a nevet. Ezzel is „habosítjuk” az előadást. Shakespeare-t így a továbbiakban akár Lándzsarázó Vilmosként is említhetjük.

Ezután beszélgettünk arról, honnan is vette drámái alapötleteit, s ennek kapcsán általában szóba került a plagizálás kérdése. A felborzoló kedélyeket úgy sikerült a leg-

jobban megnyugtatni, ha utaltam másokra is, akik hasonló módon dolgozták fel mások ötleteit. (Például görög szerzők, Amphitryon-feldolgozások, Brecht stb.) A „Hány drámát is írt?” kérdés azért volt hasznos, mert a pontos számban nem állapodtunk meg, s csak addig kérdeztem, míg a körülbelül 36–39-es szám ki nem jött, s felkértem őket, nézzenek utána, végül is mi a helyes eredmény. Amennyiben egy tanuló utánanézett, már megérte levegőben hagyni a kérdést. Ez a fajta „levegőben hagyás” jellemző az előadások egészére, s nem csak azért van így, mert én személyesen is hiszek abban, hogy gondolkodni kell megtanítani az embereket, hanem azért is, mert ha nem engedem meg a hallgatóknak – akár itt, akár a színházi változatnál –, hogy részeseivé váljanak a szellemi kirakósnak, akkor ez az egész nem fog különbözni a számukra megszokott frontális munkaformától.

Már említettem, hogy a műveket – s így ezt is – nagyon kevesen olvasták, de mikor megkérdeztem, miről is szól ez a szindarab, a történetet viszonylagos pontossággal el tudták mondani. Ekkor megkértem egy önként jelentkező fiút, hogy velem együtt olvassa fel az első jelenet első részét.

- Rodrigo Egy szót se, Jago! Jól tudad te azt!
Erszényem mindig nyitva állt előtted –
S most ez a hála! Nem felejttem el!
- Jago Az istenfáját, meg se hallgatsz!
Vesszek meg, ha csak álmodtam, mi készül!
- Rodrigo Te azt mondtad nekem, hogy gyűlölöd!
- Jago Hát köpj szemem, ha nem igaz!
Hisz három nagyfejű kalaplevéve
Kilincselte nála hadnagyságomért:
S való, hogy arra én volnék való.
De ő nem hagyja, mit fejébe vet!
Elbújik holmi bombasztok mögé,
Dobálózik nagy harci műszavakkal –
S hová lyukad ki?
Lerázza pártfogóim, hogy: „Hiába,
Már választottam hadnagyot magamnak.”
S ugyan ki az?
Ó kérem, egy nagy aritmetikus!
Firenzei, Michele Cassio!
Egy zöldfülű! Egy szépleány bolondja;
De egy svadront nem tudna elvezetni;
Az ütközethez annyit sem konyít,
Mint egy pesztonka; száz teóriát költ:
Bölcsőbb, mint egy tógás tanácsnok úr,
Ha szót csépelhet. Sok szó – semmi tett:
Ez ő, a hős! Dehát: döntött a mór.
Itt állok én, ki Ciprusnál, Rodusnál
S még hány keresztyén és pogány mezőn –
Szemeláttára álltam a sarat –
S elém vág egy firkász, egy számkukac.
Ő hadnagy lett, én – ömórsága mellett –
Az isten tartsa meg – zászlós maradtam.
- Rodrigo Hóhéra lennék inkább, bizonyisten!
- Jago Nincs orvosság; ez a szolgálat átka:
Protekcióna meg pofára megy
Az előlépés, nem rangsor szerint,
Mint hajdanán. Most ítél meg magad:
Hát van miért szeretnem ezt a mórt?
- Rodrigo Én akkor nem is szolgálnék neki.
- Jago Csak légy nyugodt!
Magam szolgálom én önála is.

(Fordította: Mészöly Dezső)

A segítőm olvasta Rodrigó szerepét, míg én Jagóét. Megkérdeztem, mit tudunk meg ebből a részből. A válaszok általában helyesek voltak, de teljesen rendszertelenek, ezért javasoltam, hogy az elemzést mindig a legegyszerűbb dolgokkal kezdjük: Ki az, aki bejön? Miért jön ide? Mi a célja? Mi változik a jelenet közben? Hova megy ezután, és miért? Az első kérdés kulcsfontosságú, hisz itt kell olyan látszólag fölösleges dolgokat is megállapítani, mint például a szereplők nemét, hiszen ha a jelenetben egy katonáról van szó, nem mindegy, hogy nő vagy férfi, mert ez nagyban meghatározza a továbbiakat. Például: Mária főhadnagy vagy Othello.

Így, egyenként végigvéve minden szereplőt, felkerült a táblára a következő ábra:

O♂	- V	D♀
C♂	- H	
J♂	- Z	

azaz: O-V: Othello – vezér, C-H: Cassio – hadnagy, J-Z: Jago – zászlós, D – Desdemona.

Annak, aki Beavatót tart lehet, hogy színészi, rendezői, dramaturgi, drámatanári vagy csak „értő néző”-i képesítése van, ez az ember elsődlegesen pedagógus kell legyen. A feladata első sorban ugyanis nem az ismeretek átadása, hanem egy „titok” megosztása, az ismeretlen működés rejtjelmeinek feltárása. Idegenvezetés azzal a céllal, hogy nem baj, ha nem fogod tudni holnap ától cettig visszamondani a hallottakat, de nem mehatsz ki innen úgy, hogy ne ismerd fel: Teatro necesse est!

A következő lépésként meg kellett állapítani, kinek mi a célja, s el kellett dönteni, ezek között a törekvések között milyen a fontossági sorrend. Erre azért is volt szükség, mert a későbbiekben igen nagy jelentősége lett annak, hogy Jago hadnagy akar-e lenni első sorban, vagy bosszút akar állni Othellón. Ennél a résznél szóba került az is, hogy ha valakinek két „dolga” is van egy műben, s ezek egyforma súlyúak, a dráma erről a belső konfliktusról fog szólni. (Például: Corneille: *Cid*)

Igaza van-e Jagónak? Ez a kérdés először mindig megosztotta a hallgatókat, de mindig volt egy gyerek, aki megkérdezte, hogy: „Kinek a szempontjából?”. Majd arra az álláspontra jutottak, hogy mindenkinek igaza van a saját szempontjából. Ha visszakérdeztem, mi van akkor, ha valakinek a saját szempontjából sincs igaza, azt a választ adták, akkor nem jön létre drámai szituáció, azaz dráma.

Ezek után mire veszi rá Jago Rodrigót, és miért? Fel kell keltenie Desdemona apját, hogy tudassa vele lányának szökését, s azt is, hol találhatja most. Ezenközben Jago titokban tartja a kilétét, s mielőtt Brabantio – azaz Desdemona apja – kijönne, eltűnik a színről.

Mi legyen hát a következő jelenet? Az erre a kérdésre adott válaszokból lehetett érzékelni, a hallgatók milyen filmekben vagy regényekben nőttek fel. A leggyakoribb válasz az amerikai filmek dramaturgiáját követte: Desdemonát és Othellót látjuk a hálószobájukban. Miután sikerült tisztázni ennek a lehetőségnek a hátrányait, eljutottunk az Othello–Jago jelenethez. Általában ennél a jelenetnél kezdték el élvezni a hallgatók ezt a szellemi puzzle-t, s ekkor már sokkal gyorsabban, logikusabban és pontosabban kezdték el összerakni a jeleneteket.

Így jöttek rá, hogy Jago „bejelzi” Brabantio érkezését, s ezzel az a célja, hogy feltűnjelje Othellót, hisz az apa fegyveresekkel érkezik, s ha valaki leszúrja Othellót, Jago bosszúja beteljesedett, vagy ha Othello döfi le Brabantiót, aki a második ember Velencében, elkészülhet a kivégzésre, hisz melyik állam hagyná megtorlatlanul egyik fő politi-

kusa halálát? De ekkor még csak a dráma elején vagyunk, s ha a főszereplő ily hamar elbukik, hogyan lesz tovább? Tehát meg kell menteni Othellót! Ez már csak úgy lehetséges, ha egy új szereplő érkezik, s egy olyan hírt hoz, mely elhalasztja a készülődő csetepatét. Ekkor tehát érkezik Cassio a hírrel, hogy a török megtámadta Ciprust, s most az éj közepén már össze is ült a Doge a tanácsnokaival. Mire megérkezik Brabantio, már a velencei „kormányörök” vigyázzák Othello életét, s az apa abban a biztos tudatban, hogy a tanács úgyszólván neki ad igazat, Othellóval együtt megy a Doge palotájába.

Mikor a 3. jelenet elkezdődik, a tanácsnokok éppen feldolgozzák a friss információkat, s Shakespeare ebbe a párbeszédbe szövi bele – immáron másodszor – a fehérek véleményét a fekete Othellóról. A Doge először egy Luccai Márk nevű embert akar megbízni a védelemmel, de ez a „fehér” nevű ember éppen nem tartózkodik a városban, s mikor kiadja a parancsot, hogy hívják ide, megérkezik Othello a feldühödött apával. Brabantio elmondja, hogy elrabolták és bűvös varázsszerekkel megrontották a lányát, mire a Doge felhatalmazza:

„Akárki volt, ki aljas praktikával
Így megrabolta lányod önmagától
S téged lányodtól: te ítélj felette!
A véres törvény keserű ígét
Olvasd fejére – legyen bár a vétkes
Tulajdon fiam.”

Az apa tehát boldogan mutat Othellóra. Ismét meg kell menteni a főszereplőt! Ekkorra a hallgatók kapásból mondták a helyes választ, hogy a Doge visszavonja előbbi ítéletét, s felkéri Othellót, hogy tisztázza magát a vádak alól. Othello odahívhatja Desdemonát, aki a tanács előtt is vállalja érzelmeit, s így Othellót kinevezik a Ciprust védelmezők parancsnokának, sőt még Desdemonát is magával viheti.

Ezek után egyesével végigvettük a szereplőket, s tisztáztuk, hogy milyen lelkiállapotban vannak.

– Othello: Boldog, hisz szentesítették házasságát, és még feleségét is magával viheti a harctérre.

– Desdemona: Boldog, hasonló okból, mint férje, de kissé megviseli az apjával való szakítás.

– Jago: Tudomásul veszi, hogy cselszövése nem jött be. Újabb tervet készít.

– Cassio: Izgalommal készül első csatározására.

– Rodrigo: Öngyilkos akar lenni, de Jago tanácsára mindenét pénzzé teszi, s ő is beáll katonának.

– Brabantio: Hazamegy és bánatába belehal.

Shakespeare miért követett el öngyilkosságot Brabantióval? A történet szempontjából már nem volt rá szüksége, s így lélektanilag is hitelesen fejezi be mellékszereplője életét.

A következő kép Cipruson játszódik a tengerparton, ahol a katonák izgatottan várják a híreket. A tengeren vihar dúl, s nem tudni, ki érkezik előbb, a török 150 gályával vagy a 3 velencei hajó. Természetesen a velenceiek épségben megérkeznek, míg a törökök elpusztulnak a tengeren, és ezzel véget is ér a háború.

Akkor miért volt szüksége az írónak erre a háborús készülődésre? Azért, hogy Velencében bemutathassa a főszereplőket és egymáshoz való viszonyukat, majd olyan helyre kellett őket hoznia, ahol ők irányítják az életet, s nincs felsőbb hatalom, mely meggátolhatná az eseményeket. Tehát mikor már nem volt szüksége a török fenyegetésre, egy mesei fordulattal elpusztította az egész török flottát. (4)

Tovább nem elemeztük a művet, mert reméltem, ennyi idő alatt sikerült az érdeklődésüket felkelteni, s lesznek, akik elmennek megnézni az előadást, vagy előveszik a drámát.

Ezután olyan kérdéseket tettem fel, melyek kevésbé szorosan kapcsolódnak a cselekmény menetéhez.

Brabantio hányadik ember a városban, és miért? A második, hisz a közte és Othello közti konfliktus így a legerősebb. Ha ő lenne a Doge, még a török fenyegetés sem venné rá, hogy szabadon engedje Othellót, s így egy egészen más mű keletkezne. Míg ha ő csak egy kisember lenne a városállamban, senki sem venné komolyan a megrontásról szóló történetét.

Jago miért nem hagyja abba az ármánykodást, miután Othello kinevezi hadnagyának? Jago fő célja nem a hadnagyság elérése, hanem a bosszúállás Othellón, s azt még nem érte el.

Mi Jago bukásának az oka? Titkát egy olyan emberrel osztotta meg, aki nála sokkal gyengébb, s így már az első jelenet után kikövetkeztethető bukása.

Mi Jago bosszúvágójának az oka? A féltékenység, tehát ebben a műben ugyanannak az érzelmenek kétféle megnyilatkozását is megtalálhatjuk.

Jago az egyik jelenetben egy dalt énekel. Miért azt írta Shakespeare, hogy ezt a nótát Jago Angliában tanulta? Azért, mert ő maga is angol volt, s ráadásul egy kocsmában adták elő a darabokat. Ezen a logikán haladva tehát itt mindig annak az országnak a nevét kellene mondani, ahol a darabot előadják.

Ezután vettem fel azt a kérdést, hogy miért fekete Othello, azaz mit jelent, és miért fontos, hogy ő „velencei mór”? Igyekeztem a beszélgetést saját élményeik felé terelni, s így jutottunk el a fajtagyűlöletig. Az ennél a résznél létrejött beszélgetéseket nem írom le részletesen, mert mindegyik iskolában egészen másképp történtek, s számomra az volt a lényeg, hogy egyáltalán beszéljünk ezekről a problémákról.

Ennek a résznek a lezárásaként az akkori színházi szokásokról beszélgettünk, pontokba szedve a különböző megközelítéseket. Kik jártak színházba? Miért? Mit csináltak ott? Hogy nézett ki egy színház? Hol helyezkedtek el a nézők? Milyen színdarabokat játszottak? Kik játszottak? Hogy nézett ki a színpad? Milyenek voltak a díszletek, a jelmezek, a kellékek, a világitás?

Itt is nagyon lényeges szempontnak tartottam, hogy ne én mondjam ki az érvényes válaszokat, hanem folyamatos visszakerdezésekkel jussunk el az igazsáig.

Összegzés

Ebben a leírásban ugyan nem tértem ki arra, milyen kompetenciák birtokában kell lennie annak, aki egy Beavató vezetésére vállalkozik, de azért szeretném, ha Önök – kedves olvasók – úgy gondolnának erre az emberre, mint pedagógusra. Bár lehet, hogy színészi, rendezői, dramaturgi, drámatanári vagy csak „értő néző”-i képesítése van, ez az ember elsődlegesen pedagógus kell hogy legyen. A feladata elsősorban ugyanis nem az ismeretek átadása, hanem egy „titok” megosztása, az ismeretlen működés rejtelmeinek feltárása. Idegenvezetés azzal a céllal, hogy nem baj, ha nem fogod tudni holnap ától cettig visszamondani a hallottakat, de nem mehetsz ki innen úgy, hogy ne ismerd fel: Teatro necesse est!

Jegyzet

(1) Véleményem szerint, ha bármelyik vidéki színházban betiltanak a középiskolások „beterelését”, azonnal be lehetne zárni az intézményt. Egy átlagos vidéki előadás 20-30 alkalommal kerül színre. Ebből 15-20 a diákberlet. De a kérdést másfelől is megközelíthetjük: hogy van az, hogy a középiskola alatt rendszeresen színházba járók közül elenyészően kevesen vannak, akik az érettségít követő 5-8 évben bármely előadásra eljönnek? Az úgynevezett egyetemi város-

okban félházzal mennek a kifejezetten az egyetemisták részére kialakított bérletes előadások. Rossz a színház? Rossz az oktatás? Hát nem tudom, de valami nem jó. Ruszt József – többek között – ennek a problémának a megoldására dolgozta ki a Beavatókat.

(2) Doktori iskolai tanulmányaim középpontjában is ennek feltárása áll – természetesen a neveléstudomány egészének horizontjáról nézve a pedagógiában,

neveléstörténetben sokértelmű „beavatás” fogalomrendszerébe ágyazottan.

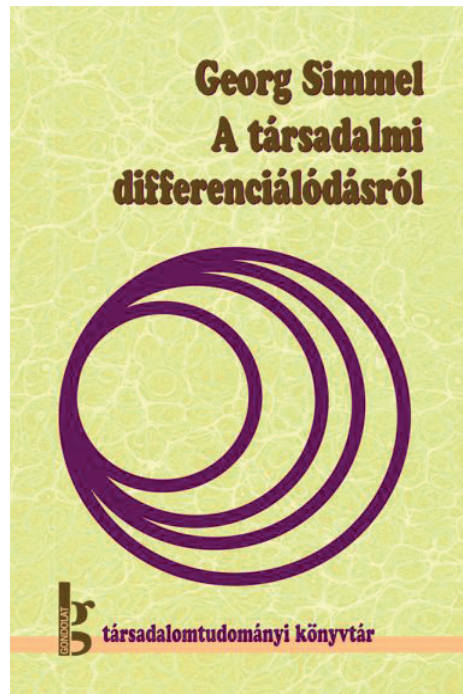
(3) Előfordult, hogy egy kisváros sportcsarnokába szervezték az előadást. A két lelátón és a pályán is ültek. Nem állítom, hogy sikeresen birkóztam meg a feladattal...

(4) Ezzel a dramaturgiai fordulattal gyakran találkozhatunk filmekben is. A hős már a főcím alatt megold egy helyzetet, így nem kell időt pocsékolni jellemének bemutatására. Például: *Halálos fegyver*. Végül is Hollywood – Shakespeare után – a legjobb plagizátor.

Irodalom

Brook, Peter (1999): *Az üres tér*. Európa Könyvkiadó, Budapest.

Nánay István (2002): *Ruszt. Új Mandátum*, Budapest.

A Gondolat Kiadó könyveiből

Az ifjúsági sajtó nyelve

Az alábbi feladatokat tűztem ki magam elé: felmérni, milyen újságokat olvasnak a mai tizenévesek, majd megismerni ezeket a lapokat. A kutatásom fókuszában e lapok nyelve, stílusa állt. A leggyakoribb újságok témáira, hangnemére is kíváncsi voltam. A valós helyzet megismerése után a nyelvművelés lehetőségeit, lehetséges útjait szerettem volna számba venni: hogyan terelhetnénk a tizenéveseket a színvonalasabb sajtótermékek felé? Milyen lehetőségek nyílnak az ifjúsági sajtótermékek számára a 21. században?

Egy reprezentatív felmérés eredményei a mai tizenévesek újságolvasási szokásairól (1)

A mai fiatalok szívesebben olvasnak újságot, mint könyvet. A fiatalok egyharmada egyáltalán nem olvas könyveket, még az úgynevezett kötelező olvasmányokat sem, de nincs olyan 12–18 éves ifjú, aki egy újságba sem nézne bele. Életkor szerint a 12. és a 16. év látszik döntőnek. A mai gyerekek átlagosan 12 évesen búcsúznak el a gyerekkortól, ettől kezdve minden „gyerekes” dolog már – az ő szavukkal élve – „ciki”, „égő”, vagyis nevetséges, sőt szégyenteljes lesz, így elbúcsúznak a gyerekeknek készített sok színvonalas laptól is; a felnőtteknek készült újságokba úgy 16 évesen kezdenek beleolvasni. Ebből következik, hogy a 12–18 éves korosztály újságolvasás szempontjából csaknem azonos szokásokról számol be. Az iskolák színvonalától nem függ az újságokhoz való viszony: az elit gimnáziumban ugyanazt olvassák a gyerekek, mint egy szakközépiskolában. (2) De óriási különbség van a fiúk és a lányok között. Az úgynevezett ifjúsági lapokat a lányok olvassák, a fiúk inkább szaklapokat (3) forgatnak: természettudományos, számítógépes, autós, sport-, szex-, vicclapokat stb. Az újságok előfordulási gyakoriságát az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat. A felmérés során előforduló sajtótermékek

Az előforduló újságok	Lányok	Fiúk
IM	90%	3%
Bravo	55%	4%
Bravo Girl	35%	-
Popcorn	51%	5%
100×Szép	67%	2%
Zsiráf	5%	-
Glamour	29%	-
Cosmopolitan	25%	12%
Joy	41%	1%
Shape	12%	-
13	20%	-
Gamestar	-	80%
Oké	20%	20%
IM style	55%	-
Beau Monde	32%	-

A vizsgálat tárgyává a legnépszerűbb *IM*, *Bravo*, *Bravo Girl*, *100XSzép* című újságokat tettem, ezeket olvassák leginkább a mai tizenéves lányok. Az olvasók számára a nyomtatott sajtó normaként is hat, tehát a mai „utánzó” ifjúsági nyelvet is tetten lehet írni e lapokban (4), de az is valószínű, hogy 10–20 év múlva ez a rétegnyelv az anyanyelvi normára is ki fog hatni, hiszen a felnőttek, az édesanyák szóhasználatát minden bizonynyal befolyásolni fogják e mai ifjúsági lapok. (5)

A legnépszerűbb ifjúsági lapok jellemzői

E lapokat a rövid, bombasztikus, vicces cikkek és a sok-sok kép jellemzi. Minden számban van egy úgynevezett címlapsztori, amely két teljes oldalt kitesz, de ez is sok-sok kisebb-nagyobb hasázból és rengeteg képből áll össze. Az újságok főszereplői a sztárok – színészek, zenészek, modellek vagy esetleg sportolók. *Istennek tűnik, pedig csak egy sztár* – fogalmaz sokatmondóan az egyik cím. Mit tesznek, mit mondanak a sztárok: úgy tűnik, ez rendkívül érdekes a mai fiataloknak, és nem csak nekik – lásd a felnőttek által olvasott bulvársajtó virágzását. „Meztelen a király!” helyzetet idéz az úgynevezett „sztárciki” rovat, amelyben elcsúfítva, előnytelen külsővel jelennek meg vagy valami nagy butaságot mondanak napjaink bálványai. Az ajánlások DVD-ekkel, videókkal, mozi-filmekkel, tévéműsorokkal foglalkoznak – a Gutenberg-galaxis mintha már a múlté lenne. A tanácsadó rovatok a szexualitással kapcsolatos problémákat tárgyalnak. Két érdekes kor-, illetve kórfüggő rovata van a mai (ifjúsági) lapoknak: az egyik a horoszkóp, amelyből megtudhatják azt is, hogy melyik sztárral azonos jegyűek, a másik pedig az önismereti teszt. A nevükben is vállaltan csak a lányoknak készült lapok (*Bravo Girl*, *100XSzép*) ezenkívül foglalkoznak még divattal, szépségápolással, lelki problémákkal (innen megtudhatjuk, hogy a fiúk mellett a szülők és a barátnők okoznak leginkább gondot). Nyíltan vállalják, hogy követendő példát kívánnak felmutatni: *Ez cool! Trendriadó!* Gyakorik a reklámcikkek, amikor például bemutatnak egy konkrét tamponterméket vagy szépségápoló szert. A Magyarországról származó anyagok aránya 0–5 százalék, a többi külföldről érkezik, összeollózott anyag, így érthető, hogy az egyes cikkeknek, rovatoknak nincsenek alkotói, a fordítókat is titok fedi, legfőképpen a főszerkesztő nevét ismerhetjük meg egy beköszönő levél alapján.

A lapok hangja baráti, vidám. Mindenki tegez mindenkit (6), rendkívül gyakoriak a nagyobb hatást kiváltani akaró felkiáltó, felszólító mondatok. A közvetlenséget próbálja még jobban aláhúzni a *Bravo* Barvója, egy szurikáta állatka, aki/ami külön rovattal rendelkezik, mindenhez van valamilyen vicces megjegyzése, és levelet is lehet neki írni. A *Bravo Girl*-ben a személyes hangú tanácsadást idézi föl a *Girl! Sister-tipp* szinte mindig egyik oldalon felbukkanó rózsaszínű hasábjá. Összefoglalás- és szemléltetésképpen néhány fejezetcím az *IM* 2006. júniusi számából: *Hip*, *Ez cool smink*, *Cool Boy*, *Ez cool boyz*, *Ez cool girlpower*, *Ez cool divat*, *Trendriadó*, *Ez cool wellness*, *Sokkoló sztorik*, *Premier*, *Csúcsciki*, *Free your mind!*, *Teszt: Szakíts, vagy tűrj!*, *Szextra: Intim térkép*, *sChOOL: Puskaiskola*.

Az ifjúsági lapok nyelve (7)

A gyerekek és a fiatalok nyelve részben mindig eltért a köznyelvi formától. Gondoljunk csak a dajkanyelvi szavakra: ’csücsülni’, ’popsi’, ’alukálni’, ’anyuci’, ’tütü’ stb., vagy a közismert diáknyelvi szavakra: ’diri’, ’doga’, ’karó’, ’teszi’, ’tancsi’ stb. Az azonos közösségben élő diákok nyelvét mindig jellemezte a titokzatosság és az idegenek kizárása – mint ahogy nevében is mondja a *Csittvári Krónika* Jókai *És mégis mozog a föld* című művében. Nyelvünknek valószínűleg ez a szelete változik a leggyorsabban: az ifjúkor is hamar elröppen, egy-egy ifjúsági szó se hosszú életű. Bár azt hiszem, manapság mintha

jelentős változásnak lehetünk tanúi. Az ifjúsági nyelv már nem csak az ifjaké, hanem szlenggé válva az idősebbeké is. Most már csak az a kérdés, hogy a középkorúak a saját ifjúkorabeli szavaikat őrzik meg, vagy átveszik a gyerekeik, unokáik kifejezéseit – vagyis pozitív értékelés esetén „baromi jó”-t vagy „marha jó”-t vagy „király”-t vagy „sirály”-t (8) mondanak-e. Az bizonyos, hogy napjainkban fiatalnak maradni érték, és az idősök tapasztalatai nehezen hasznosíthatók, így az idősök tisztelete is gyakran elmarad. Manapság mintha az embereknek folytonosan az újabb és újabb dolgokra és a velük együtt járó szavakra lenne szükségük, bár sok új dologról, szóról kiderül, hogy nem is

A gyerekek és a fiatalok nyelve részben mindig eltért a köznyelvi formától. Gondoljunk csak a dajkanyelvi szavakra: 'csücsül-ni', 'popsi', 'alukálni', 'anyuci', 'tütü' stb., vagy a közismert diáknyelvi szavakra: 'diri', 'doga', 'karó', 'tesi', 'tancsi' stb. Az azonos közösségben élő diákok nyelvét mindig jellemezte a titokzatosság és az idegenek kizárása – mint ahogy nevében is mondja a Csittvári Krónika Jókai És mégis mozog a föld című művében. Nyelvünknek valószínűleg ez a szelete változik a leggyorsabban: az ifjúkor is hamar elröppen, egy-egy ifjúsági szó se hosszú életű. Bár azt hiszem, manapság mintha jelentős változásnak lehetünk tanúi. Az ifjúsági nyelv már nem csak az ifjaké, hanem szlenggé válva az idősebbeké is.

olyan új – a magyar szlengben, diáknyelvben sok szó van a már kihaltak mondható jiddisből, például „tré” (elnyütt), „szajré”, „meló”, „mázli”, „lébecol”. Sok pedagógus az idő múlásával egyre inkább igyekszik poénosan, fiatalosan beszélni, hogy az életkori szakadék csökkenjen. A valódi fiatalok számára azonban inkább ellenszenvet vált ki, ha valaki görcsösen modern, új kifejezésekkel él, hiszen idegen tollakkal ékeskedik, nem a saját nyelvéből merít.

Az ifjúsági nyelvet alkotóik saját használatra hozzák létre az adott csoport tagjai számára. Egy-egy csoport, baráti közösség más-más jelentéssel használhatja ugyanazt a szót. Például a „köcsög” egyes társaságokban annyit jelent, hogy buta, ügyetlen („Milyen köcsög voltam!”). Másutt jelentése egészen konkrét: homoszexuális.

E lánylapok sokféle szóval nevezik meg a másik nemet. (9) Talán a leggyakoribb a cigány eredetű „csávó”. („Félmeztelen csávókat látni.”) „Házimacsóm” jelentése férfibarátom, férjem. A férfiember mai legújabb megnevezése „csóka”.

A már meglévő diáknyelvi szót a következő nemzedék tovább is alakíthatja: „Elveszi tőlünk a tutibbnál tutibb pasikat.” Új állandósult szövegkörnyezetbe is teheti, ez történt a „frankó”-val is: „Mi most megmondjuk a frankót!” Jelentése körülbelül annyi: „megmondjuk az igazat”, „bátran vállaljuk a véleményünket”. Elképzelhető, hogy a régi „baromi”-ból lett a mai „baró” („nagyon jó”): „Amely baró lesz, de ugyanakkor drága.” A

több mint százéves, bizalmas jelentésármalyatú „rá se bagózik” kifejezés ma is él és virágzik. („Szerelmes vagyok, de a fiú rám sem bagózik.”) A német eredetű, argó stílusú „cidri” már több mint százéves. Ma is létezik bizonyos jelentésmódosulással: „Már itt a cidri [‘hideg idő, tél’], szóval ideje beszerezni a téli sapit.” Az 50-es években közkedvelt volt a „span”, most újra előtérbe került, sőt rendkívül gyakorivá vált. Jelentése: ‘barát, bandatag’. Népies eredetű, és ma is nagyon gyakori a „kamuzik” (‘hazudik’) ige. A már megunt, elcsépelet alakon szívesen változtatnak, újra eredetivé teszik. Így lett a „ciki”-ből „cink”, a „kégli”-ből „kéro”, „kecó”, illetve „skacok” a „srácok”-ból, „zsé” a „zsozsó”-

ból. A „lóvé” már régi argószavunk, a legújabb állandósult kifejezés vele: „Virítsd a lóvét!” Jelentése: ’Fizess!’

A legjelentősebb idegen nyelvi hatást az amerikai angol gyakorolja a mai magyar nyelvre. Az amerikai angol és vele az „amerikai álom” terjedését nagyban segíti a tömegkommunikáció is – lásd a mozik, tévécsatornák film- és zenekínálatát. A „cool” teljesen elfogadott lett, fokozása „ultra cool”. Az angol „soft” jelentésére épül az alábbi kijelentés (itt a szó már magyaros írású): „Ez a rockcsirke szoftosobbra vette a figurát.” (’A rockénekesnő lágyabb zenéket adott elő.’) Az angol „full” elindult a jövevényszóvá válás útján, hiszen magyar ragokat: „Ja, és azt is láttad, hogy az IM-NET-et is fullra felújítottuk?”, magyar képzőket kap: „Sőt, ha ismertek olyan srácot, aki fullos és le is vetkőzne az IM oldalán.” Jelentése igen sokszínű, az első esetben ’teljesen’, a másikkban ’bevaló’, mai szlengszóval élve ’bevállalós’ a jelentése. „Időnként táncikalós, olykor drasztikus, néha full girlpower.” Az utóbbi jelentése egy tizenöt éves adatközlő szerint: ’teljesen trendi-bendi’, aminek a köznyelvi fordítása: ’a legfrissebb divatot követő’. A „full” szuperlatívuszos melléknévi alakja: „full extrás”. Egymás elismerése, méltatása gyakran angol nyelvű: „Te vagy a Number One!” A lányok számára angol nyelvű „reális” célt tűz ki az egyik folyóirat: „Rövidesen CoverGirl lehetsz!” (’Címlapra kerülhetsz!’) Igen gyakori a „dreamboy” összetett szó is e lapokban, aminek a konkrét jelentése nem mindig ismert a tizenéves lányok közt, de a képek segítenek a fogalom értelmezésében. A „projekt” szó is nagyon kedvelté vált. Pl.: „A legtöbb sztár a gyerekprojekttel van elfoglalva.” Ez valójában a gyermekáldás előtt álló párokra való utalás. Furcsa „magyog” (magyar-angol) nyelvű torzszülöttek is találhatóak az újságokban: „Persze a lát mellett is tudsz mást csinálni.” Ez a bizonyos „lát” leírva angolul és magyarul is értelmetlen. (10) Angol-magyar szlengnyelvű szójáték a „gentlemanus”. (’gentleman’+’manus’). Az angol eredetű „tuningol” ma már nemcsak a autó- és motorsportot idézi, hanem általános jelentésűvé vált: „Folyamatosan feltuningoljuk magunkat.” „Egy nyaklánc vagy napszemcsi hihetetlenül tuningol!” A mai írásképe már a hosszú n-es magyar kiejtést követi. Az amerikai tinifilmek jelentős hatással vannak a fiatalok nyelvére. Bizonyos kifejezéseket a fiatalok filmekből vesznek át. Az egyik legújabb ilyen átvétel: „jasszeri”, ami *A bajos csajok* című 2005-ös filmből való. Jelentése: ’jó, klassz’. Szerencsére egy magyar film is hatást gyakorolhatott: „Izzi rájder, öcsém!” – Rudolf Péter *Üvegtigris* című filmjének ez a mondatát átment az ifjúsági nyelvbe jó hangulatú felkiáltásként; ez valójában egy cinikus „magyog” nyelvű utalás az Amerikát majmoló álmainkra.

Az angol mellett nemzetközi hatásra igen aktív a latin ’hiper-’ előképző. Például: „hipermarket”, „hiperfeminista”. A latin eredetű „image” angol szó mindennapos lett, jelentése részben módosult: külső összhangra utal. Például: „Tök új imázst kapott, remélem csipitek majd.” A latin „perszóna” ma is gyakori, a már ismert pejoratív jelentésáryalattal. A német eredetű „überel” mára újra divatos, gyakori szavunk lett. Például: „Azt hittem, Torres Danit nem lehet überelni, de tévedtem.” A szintén német eredetű „puccos” melléknév már csaknem kétszáz éve része a magyar szókincsnek, ma is általános a használata. Például: „Elmentem egy puccosabb partira.” A jiddis eredetű szlengszavak ma is mindennaposak köznyelvünkben: például „balek”, „balhé”, „böszme” (talán a „böhöm”-ből, jelentése: ’nagy’).

A fiatalok szívesen változtatnak az állandósult szókapcsolatokon. Például: „Szeretnéd, ha az összes barátnődet megzabálná az irigység?” Így eredetibbnek, kifejezőbbnek érzik, mintha változtatás nélkül alkalmaznák a már létező formát. Sőt van úgy, hogy egy létező szót használnak a köznyelvitől teljesen független jelentésben. Például: „Tomi már beoltott [’megmondta’], hogy annyit nyafogok, mint egy csaj.” Egy általánosan használt szó hangalakján változtatva eredeti hangzású, játékos alakváltozathoz jut az ifjúsági nyelv. Például: „bratyó”: ’báty’ vagy ’barát’.

A drogfelhasználóknak megvan a saját szókincsük, sajnos az ifjúsági nyelv érintkezik ezzel a nyelvi készlettel is. Például: „Jack Osbourne olyan, mint egy bekokozott hordó.” (‘Beszívott, drogos’.)

A rossz az, amitől félünk, vagyis „parázunk” – mondja az ifjúsági nyelv logikája. A „para” szó rendkívül aktív, összetett szó is képezhető belőle: Például: „Akkor sem kell lemondanod a fülbevalóról, ha túparád van.” Igeként ragozható: „Felejtsd el, ha komolyan parázol a gondolatról, hogy ez bekövetkezhet.” „Totál húzós”, ha valami veszélyes, kockázatos. „Durva”, ha valami vad, extrém – ez a fiatalok esetében vonzó is lehet.

Ha valami „gagyi”, akkor az színvonaltalan, értéktelen, olcsó. Ez a cigány eredetű szó eredetileg hamis aranyat jelentett. „Tufa” ritkán használatos, sorsa egyelőre még bizonytalan, az is lehet, hogy eltűnik, de akár divatossá is válhat. „Hogy lehet valakinek ilyen tufa [’furcsa, buta’] neve?” Új káromkodások, állandósult kifejezések is születnek: „Azt a hidrogénnagyanyját, vazze!” A „vazze” alak a „b...meg” eufemisztikus, finomított változata, a „basszus”-hoz hasonlóan.

Az egymást elgáncsoló, eső-puffanó kamaszok az elesésre rendkívül sok szinonimát használnak: „eltaknyol”, „burkol”, „csekkolja a cipőfűzőjét”, „elcuppan”, „elnyal”, „elszáll”, „eltacsol”, „percel”, „vonzza a gravitáció”, „zakózik”.

A pozitív dolgok elismerésére új melléknevek jöttek létre, illetve régiek általános jelentésűek lettek. „Király!” – hangzik manapság a legtöbbször: a feudális hierarchiában a legmagasabban álló személy neve fejezi ki az elismerő felsőfokot. „Elég tökösek vagyunk ahhoz” – nyilatkozik egy lányzenekar; valószínűleg annyit akartak mondani, hogy ’elég jók, elég bátrak’. A mai lányruhatár legjobb darabjai: dögösek. Eredete: ha azt felveszed, „döglenek utánad a fiúk”, vagyis „szexi”, ami manapság a legpozitívabb jelentésű melléknév. Nagyon gyakori, mindennapos a „tuti menő” kifejezés, jelentése ’sikeres’. A már hagyományos „tök jó” helyett gyakorivá vált a „klafa”. („Klafa a neved, csak nehezen tudom kimondani.”) Vajon a „klassz” vagy a „klappol” szóból eredeztethető? Az elismerést leginkább a „csíp” ige fejezi ki, ami a mai szleng egyik leggyakoribb szava. Szinonimája a „bukik”. Például: „Mégsem a fitnesszkajákra bukik?” A rockzenéből eredeztethető, de ma már általánossá vált a használhatósági köre az alábbi nagyon gyakori kifejezések: „mocskosan jól nyomja”, vagyis: ’nagyon jól csinálja’.

A lapok egymás glóriáját is növelhetik. A *Bravóban* olvasható, egy „trendi” lányról (’abszolút tökéletes’): „A kedvenc Glamour-girlünkről van szó.”

Meglepő jelentésű a „bugyiszaggató” összetett szó. A mai lányok a másik nem jellemzésénél használják elismerő értelemben. Például: „A hangja is olyan bugyiszaggató.” A szexuális viselkedés forradalmi változásaira hívja fel a figyelmünket ez a kifejezés: a női szexuális vágyak nyílt hirdetésére. Azonban a hagyományos férfiszerep is feltűnik a következő példában: „Egy hímnemű egyed összekarmolja magát.” Vagyis: ’egy férfit lábba hoz egy nő látványa’. A „partiarc” összetétel társasági embert jelent, aki gyakran megjelenik nyilvánosság előtt, ugyanennek a szónak negatív jelentésű alakja a „partianimalök”, egy furcsa angol-magyar egyveleg. Az összetétel fordított művelete, vagyis jelentéstapadás történik az alábbi esetben: „Akárhogy nézzük, jó deltám van.” Itt nem a deltaizomról van szó, hanem az elbeszélő izmos testéről.

Előfordulhat az is, hogy egy régi szót használnak bizonyos gunyoros melléközöngével. Például: „Így a kencékbe nem kerülnek baktériumok.” Vagy: „Most már ideje lenne átesni ezen a szüzesség-mizérián.” Vagy: „Mind a három grácia babát vár.” Az „összecsődít” elvesztette pejoratív jelentésárnyalatát, ma az ’összehív’ helyett használják, jelentésárnyalata semleges. Például: „Összecsődíttem a barátnőimet.” Az olasz-francia eredetű „favorit” angol hatásra újra általánosan közkedvelt lett, jelentése ’kedvenc’; az 1978-as *Idegen Szavak Szótára* ebben a jelentésben régiesnek jelölte meg ezt a mai, friss szót.

„Az idegesség levezetése végett mociztunk egyet.” ’Motoroztunk egyet’. A motorozás lerövidült, majd egy, a gyermekkort idéző -ci becézőképzőt vett fel. Ugyanez a képző

található a „ruci” (’ruha’) szón is. A ruházatra utaló másik általános használatú szón – „szerkó” – is egy becézőképző található: a ’szerelés’ kifejezés megrövidült és egyben becézett alakjáról van itt szó. A becézés a gyermekkor után is a lányok kedvelt szóképzési formája marad. Például: „Van kispárnád kölcsibe?” Vagy: „Hozd a kabit, és talizzunk!” Magyarul: ’Vedd a kabátodat, és találkozzunk!’ Előfordul e képző enyhén gúnyos használata is: „Mindezek lényege a nőcis járás.”

„Miután szétpromózták előző albumukat.” ’Szétbarmolták’ <’lesújtó kritikával éltek’. Az olvasók legtöbbször a visszaköszönő szövegkörnyezetből tudják kikövetkeztetni e szavak, mondatok jelentését. Van úgy, hogy megfelelő ismeretek hiányában tévednek. Például: „Az első snittig simán ment a dolog.” Ezt a mondatot úgy értelmezte egy tizenöt éves adatközlő, hogy az első hibáig. Néhány kifejezés megfejthető, ha megismerjük a körülményeket is: „Profi fodrász lövi be a sérónkat.” A divatos frizurát hajspray-vel készítik el. A „séró” szó a héber se’ar ’haj’ szóból eredeztethető.

A mai ifjúsági nyelv igen sok szóval jelöli az autót: például „verda” (gyakran öreg autót jelent), „batár”, „csikós”, „gepárd”, „gépszármány”, „járgány”, „vas”, „verolex”. „Repezteni” már nemcsak motorkerékpárral lehet, ahogy rögzíti a *Magyar Értelmező Szótár*, hanem bármilyen járművel, sőt a járművel való haladás evidens szavává kezd válni. Az autó-képzet több metaforában is szerepel, így például a szexuális együttlétet jelöli a következő: „Amikor a Mercivel beparkolt a garázsba.” Eredete egy tévésorozatra (*Szex és New York*) vezethető vissza.

A rövidítésre való hajlam már régóta az egyik fő jellemzője az ifjúság nyelvének (lásd: *Molnár Csikos*, 1998), ez ma sincs másképp. Például: „A szerki spanokkal már nagyon benne vagyunk a szervezkedésben.” Valószínűleg a szerkesztésben dolgozó újságírókról – vagy inkább újságszerkesztőkről – van szó ebben a hapax legomenonban. Egy olvasói levélben olvasható: „Nagyon szupi az újság.” Vagy egy másik példa: „Nagyon jó az újság. Gratú.” (’Gratulálok!’) A „szemcsi”-n a mai kontaktlencsés világban a fiatalok napszemüveget értenek. Általános az „amcsi” kifejezés az amerikai helyett.

Mint általában a mai magyar nyelv, az ifjúsági nyelv is kedveli a mozaikszó-alkotást, például: „PELE” – Plázacica Eleni Liga Elnöke. „LOL”: ’Lots of laugh’: angolból való átvétel, igen gyakori üzenet a tizenéves lányok közt. „VBK”: ’vörösboros kóla’, más néven „vadász”. „TFKK”: takonyfogó készülék, a papír zsebkendőnek egyszerre gúnyosan hivatalos és gyermeknyelvi kifejezése.

Találtam néhány metaforán alapuló névátvitelt is: „delfin” (’motoros rendőr’), „sárgagumisárga” (’csuklós busz’), „folyékony kenyér” (’sör’), „inkubátorszökevény” (’kistermetű, fejletlen’). Az igei metaforák gyakran a sportnyelvet idézik: „padlóra kerül” (’veszít’), „pedálozik” (’törtet’, ’hajt’, átvitt értelemben), „kigolyózták” (’kiselejtezték, kihagyták’). „Mégfújták” (’ellopták’) a tolvajnyelvből. Az iskola világából való az „Arcápolásból csillagos ötös!” szólás. Metonímia a „csikágó” ’verekedés’ jelentésben vagy a „négerverejték”, „négerlábviz” ’kóla’, illetve ’kávé’, a „jó arc” ’érdekes ember’ jelentésben. A hivatalos stílus nyakatekert kifejezési módját idézi cinizmusallal fűszerezve a „hangulatkarbantartó üzemeység” kifejezés, amely kocsmát jelent.

A mai gyakori állandósult, úgynevezett képes kifejezésekből néhány példa: „felment a pumpám” (’mérgecs lettem’), „lemegyek hídba” (’csodálkozom’), „lila lett a feje” (’mérgecs lett’), „rátett még egy lapáttal” (’továbbfokozta’), „gáz van kettőtök között” (’baj, probléma van’). A legfrissebb átkozódás: „Nőjön laptop a hasadba!”

Az ifjúsági sajtó stilisztikai elemzése

A kutatás során az első benyomásom az volt, hogy stilisztikai eszközök nincsenek is az ifjúsági sajtóban. A fent említett négy ifjúsági lap három teljes évfolyamat néztem át, és rendkívül szegényes és igénytelen anyagot sikerült csak összegyűjtenem, így aztán

bizonyos engedményt tettem magamnak: a lapokban található reklámokat is megvizsgáltam. Ezeknek a lapoknak a nyelvhasználata pongyolán, igénytelenül köznyelvi. A legnagyobb a témák földhözragadtsága, szűkossége. Az élet külsőségei kerülnek itt központba: ruhák, táskák, cipők, kilók, fiúk, szexualitás. És mindezekről olyan „mélységben”, hogy árnyalt kifejezésekre nincs is szükség. Gondolatok, valódi érzelmek kiváltása itt nem cél, valószínűleg csak egy röpké átlapozásra szánták őket, hogy minél hamarabb újabb lap elfogyasztásához kezdjen az „olvasó”.

A legkárosabbnak mégis azt tartom, hogy az önmagukat kereső tizenéveseknek hamis célokat ajánlgatnak, vakvágányra terelve az egyébként is érzékeny és kiutat kereső gyerekeket. Néhány példa: *10 tipp, hogyan szerezz egy híres pasit!*, *Rajongj és nyomulj! Te is lehetsz supermodell!*, *Sztárlét vár rád?*, *Hogyan legyél modell?*, *Hogyan legyél*

Ami él, az változik: alkalmazkodik az örökké változó külvilághoz. A változás folyamatában azonban egyensúlyba kell kerülnenek a régi, átvett elemek és az újak. Meglepő, hogy a mai ifjúsági sajtóbeli szövegben mennyi régies szó található: így például a 'perszóna', 'favorit', 'puccos', 'cidri' szavak a 19. századot, a 'séró', 'span' 'meló' a 20. század közepét idézik. A 21. századba a szülők-nagyszülők nyelvi örökségével léptek be az ifjak, és feladatuk lesz, hogy 'fullos', 'coolos' világukat maguk számára is érthetővé tegyék. Saját életük minőségéért, a világgal való sikeres kommunikációjukért lenne fontos a helyes és árnyalt nyelvhasználat.

megasztár? Ezeknek a felvázolt céloknak az irrealitását a tizenéves lányok még nem látják át, és a kudarc miatt önmagukban keresik a hiányosságokat, természetesen minden ok nélkül. Az olvasók tisztelete és elfogadása helyett az ifjúsági lapok egyfajta felettes hatalmat bitorolnak a tizenéves lányok fölött: úgy gondolják, joguk és hatalmuk van arra, hogy átváltoztassák az olvasóikat, akik erre önként, boldogan és naivan jelentkeznek. *Átváltoztatunk! Hétköznapi lányból trendi girl!* – az egyik legkedveltebb rovat. A mai lányok célja ez a „trendi girl” – cinikus fordításban a külföldi divatot majmoló tucathölgy. Cserébe a lányok egy közösséghez tartozhatnak; a lap és olvasói „baráti”, közeli viszonyát erősítik az alábbiak is: *Fogyj velünk!*, *Mozizz velünk!*, *Utazz velünk!* Az abszolút példák, minták a sztárok, akik követésére minden téren buzdít az ifjúsági sajtó: *Szexelj mint egy supermodell!*

A zenei, akusztikai, stilisztikai elemek közül néha előfordul alliteráció: „tuti tippek”; „Beach Beaty”; „Britney babázik”; „válogatós válogatás”; „Találj társat!”, „Papucs a pasid”. Az alliteráció nagy ritkán háromtagú: „A boszi Buttonhoz bújt!”, „Csacsogós csajok csintalankodása”. Az átnézett 144 lapban az alábbi szójátékokat találtam: „Hihetetlen, hogy egy füllentés miatt lefüleltek.”, „Ne sülj fel, de sülj le!”, „Valaki elnagyolta ezt, ez lehangoló.”, „Mitesszer... Mit teszel?”, „Dobogóesélyes szívdobogatók”.

Egyetlen műfajban nagyon gazdag az ifjúsági sajtó – ez a rímelés vagy versike. Egyegy számban átlagban 5 ilyen fedezhető fel. Általában egy rímpárból állnak: „Ne kertelj, koncertelj!”, „Egy bálvány és egy állvány duettje.”, „Szívat a divat!”, „Ne habozz, lapozz!”, „Melyik sztárod a párod?”, „Egyszer úgylis a tested lesz a veszted!”. Az alábbi példák már hosszabbak: „Megüthetem a bokám, ha folyton ilyen szőrös a tokám!”, „Sör és vodka, lecsúszik a garatomra.”, „De nehéz az iskolatáska, a cipőmön mászik egy sáska!”, „A munkából ki se látszom, fésűm van, de nem használom!”, „Elég ennyi gyerkőc, max. jöhet még egy kis teknőc.”, „Többet ér a valódi tincs, mint a hamis kincs!”.

„Szia-mia, van nálad egy kis utó-pia?“, „Britney nagyon rendi, még ha a ruhája nem is mindig trendi“. Háromtagú asszonánc: „förmédvény szörnyedlény“; „Kiment a ház az ablakon, nem heverek már a pamlagon.“; „Evidens, hogy a suliban én voltam eminens? Akkor mondd, mit jelent a tangens!“. Négytagú asszonánc: „Várom még az alkalomra, hogy rágyúrjak az alkaromra.“ Mi ezeknek a sületlenségeknek az értelme? A lapokban – pontosabban leginkább a *Bravó*ban – a fotókon látottakhoz kapcsolódnak, a tizenévesek körében általánosan ismert nevekre, eseményekre rimelnek, például: „A kiesésért nem kár, nálam Mickey egér a sztár.“ (Kiesett az egyik versenyző a Megasztár-vetélkedőn, a képen éppen Mickey egeres pólóban látható.) „A sörényem jaj de ari, merre van a Torres Dani!“ (A bozontos hajú Megasztár-zsüritag keresi az egyik kedvenc versenyzőjét.) „A Megasztár jó muri, sapkát hordok, mint Lauri!“ (Lauri a Rasmus együttes énekese, attribútuma a sapka, ugyanúgy, mint az egyik Megasztár-versenyzőnek.) Tanító jellegű versikét csak kettőt találtam: „Vigyázz, hova rakod a léced, mert elkaphtad az AIDS-et!“ (11), „Alkoholt gyomorba öntesz? Téged is nyomorba dönt ez!“

Ezek a versikék az óvodáskori csúfolódó versikéket idézik, a színvonaluk is hasonló, csak a szókészletük jelöli az évek múlását: „Vásárolok, próbálgatok, jaj de nagyon szöke vagyok“; „Fergie szeme ferde, merre van a melle?“; „Ütlek, borulsz, rúglak, fekszel, velem többet nem verekszel!“ A tizenéves locsolóvers pedig így hangzik: „Ferrarival érkeztem, rohadt nagyot fékeztem, Justin vagyok, nagyon laza. Locsoljak vagy menjek haza?“

Alakzatok közül a leggyakoribb a jelzőhalmaz: „Forró pasik forró helyzetben“, „Új év, új élet, új stílus“. Figyelemfelkeltő fokozás módja a megnyújtott magánhangzók kiírása: például „Akcioóó!“ Fokozás esetén legegyszerűbb módon a melléknév felsőfokba kerül: „A legnagyobb sztárok és a legfrissebb sztork!“ Vagy az ismétlést használják: „Sztárok, sztork... Neked! Még több sztár! Még több sztork!“ Igen kedvelt még az ellentét: „Kis ajándék, nagy mosoly!“; „Kicsiknek és nagyoknak!“, „Pici lány nagy igényekkel.“; „A legnagyszerűbb kisautó.“; „Új séró, régi csávó!“; „Vigyél színt a téli szürkeségbe!“; „A Lostban lúzer, az életben cool“ – írja egyik lapunk az egyik sorozatban szereplő színésről.

Ezek a lánylapok rendkívül kedvelik a számokat, valószínűleg a lapok forgatói számára a számok többjelentéssel bírnak: Például: „7 jel, amiből kiderül, te meg ő más-más kapcsolatban éltek“; „99 forró pletyka“; „3×3 szerelmi etikett“.

Az újság készítői megpróbálnak játszani a zárójelbe tevással. Néha nem sok minden sül ki belőle. Például: „Nagy s(öröm) számomra, hogy koccinthatunk.“; „Mi lenne, ha Jennifer ló lenne... ha J. Lo. (12)-ból Beyoncé l(enne)“, „Mega(sztár)pár.“; „Részemről ez egy jó kis mell(é)fogás!“; „A legsze(Xi)bb szöke.“ Az igazi többértelműsége csak három példát találtam. Az egyiket egy körömgomba elleni szer reklámjában: „Kör(m)özés alatt!“ A másodikat egy címben: *Kés(leked)ik a szó*. A harmadik egy szövbuborékban olvasható egy kép mellett: „Ez azért már sok(k)!“

A többértelmű szimbolizmusnak semmi nyomát nem láttam. Két példám mégis van: „Józanul mit sem ér a józan ész.“ Valószínűleg szójáték akar lenni, és nem mély értelmű igazság. „Szébb mellekkel kerekesebb a világ!“ Ez sem a világ kerekességét, összetettségét hirdeti, hanem a ma divatos plasztikai sebészeti beavatkozásokra utal. Sem egytagú, sem teljes metaforára nem akadtam. Illetve mégis, ha a már pornográfának minősíthető szexuális utalásokra gondolok. Szükségesnek látom, hogy két példát idézzek, mert fontos, hogy szembesüljünk ezzel a szöveggel, amit 12–18 éves lányaink, diákjaink olvasnak. „Kannás Kandúr: Ó az, aki mindig tudja, mire van egy virágnak szüksége. Például pont akkor bukkan fel egy csurig töltött locsolókannával, amikor az már éppen hervadozni készül. Palántás Pali: Ó aztán tudja, hogyan, hova, milyen táptalajba ültesse a palántáját, hogy az otthonra leljen. És azt sem titkolja: valójában a zöldségek és a dugványozás specialistája.“ Hogy a helyzet még a legfiatalabb leánykáknak is világos legyen, mindkét leírás mellett egy-egy meztelen fiú képe látható.

A cikkcímek gyakran utalnak egy-egy filmre, filmsorozatra. *Hogyan nem veszítette el a férjét 10 nap alatt?* (A filmcím: *Hogyan veszít el egy pasit 10 nap alatt?*) *Mielőtt beért a narancs...* (A *Narancsvidék* című sorozat szereplőinek előéletéről.) Szólások inkább kifordított változatban szerepelnek: *A hazug embert hamarabb sokkolják, mint a ...* A változtatással valamire fel akarják hívni a figyelmet – a reklámozott filmre, egyéb termékre: *Agyára mentos* (rágógumireklám), *Ahol hal nem marad szárazon* (Cápageze című film).

Árulkodó jellemzője ezeknek a lapoknak, hogy a felkiáltó, felszólító mondatok aránya igen domináns: ennek az egyirányú kommunikációnak a célja nem a tájékoztatás, hanem felhívó szerep érvényesítése. Például a CD-ajánló címe is egy felszólítás: *Lejátszóba velük!* Természetesen a sok-sok érzelmet kifejező felkiáltó mondat és a számtalan felszólítás egymás hatását inkább gyöngíti, mint erősíti. A kapcsolatteremtés és a kapcsolatfenntartás egyszerű módjaira nagy gondot fordítanak az újság készítői: a főszerkesztő beköszönő levelével indítanak a lapok, igen gyakoriak a megszólítások, az olvasóknak feltett látszólagos kérdések, és a lapok olvasói levelekkel zárulnak.

A cikkek döntő többsége a katekizmus alapján épül fel: kérdésre a választ az adott cikk adja meg. Pl.: *Hogyan szabadulj meg a fölös kilóktól? Mi megmondjuk!*, *Sztár – netán Megasztár – szeretnél lenni? Ezekben a cuccokban biztosan nyerő leszel!*, *Gondjaid vannak a fiúkkal, és nem tudod, hogyan oldd meg? Csak egy igazi srác mutathatja meg a hozzájuk vezető utat, ezért kérdezd meg Attilát!* A lapok cikkeinek nincs szerzője, illetve senki sem él a szerzői joggal, a cikkeket senki sem írja alá. Ennek ellenére a „mi véleményünk”: a lap megcáfolhatatlan véleménye. Az összes oldalon megtalálható a felelőtlen önbizalom: mi tudjuk, mi az igazság – ezt az elvet hirdetik e lapok, és a leírtak a tizenévesek számára kezdetben kétségbe sem vonhatóak, de ha nem sikerül azokban a bizonyos cuccokban megasztárrá válni, csalódásuk az írott szóban akár végleges is lehet. Ezekben a lapokban az emberi érzések, gondolatok írásos rögzítésének leértékelése, méltóságának bemocskolása is tetten érhető: az emberi életet a vegetáció oldaláról mutatják be, a sztárok tevékenysége (CD-k, filmek, sporteredmények stb.) helyett rúzsuk és hajviseletük kerül előtérbe.

Az ifjúsági lapok stilisztikai elemzésének eredményét így tudom összegezni: a tizenévesek nyelvi kifejezési szintjét nem haladják meg, az ifjúsági nyelv enyhén retusált tükrét találjuk meg bennük, az esztétikai szerepű mintaadásról ezek a lapok lemondanak.

Az ifjúsági nyelv és az ifjúsági sajtónyelv

Sajnos a helyzet még rosszabb, hiszen a beszélt ifjúsági nyelv sokkal alprább és színtelenebb, mint az ifjúsági sajtóé. A fiatalok leggyakoribb kifejezése a „b... meg”, különféle igeekötőkkel ellátva. Negatív jelzője a „szar”, ami határozatlan vagy általános névmási funkciót is ellát. Például: „Mi az a szar ott?” „Nagyon” helyett a „kurvá”-t használják. Például: „Kurva jó volt!” Az ifjúsági nyelv szókinca a ’fiú’, ’lány’, ’pénz’ szavak szinonimáiban és a szexualitás témakörében mondható gazdagnak.

A szavak többsége durvaságot sugall. Például a ’lány’ szó általános szinonimája ’csaj’ vagy ’csajszi’. Kedveskedő, becéző formái: ’cica’, ’boci’, ’gida’. Nőstényállatra utaló, a lányokat lekicsinylő szó: ’pipi’, ’tyúk’, ’liba’, ’csirke’, ’tojó’. Igen durva, megalázó szavak: ’bukusza’, ’dög’, ’bögre’, ’csöcsi’, ’áru’ (Karsai, 2003, 20.). A kamaszok a nyelvi korlátokat döntögetve gyakran tudatosan törekszenek a már hagyományos, polgárpukasztó kakofemizmusra.

Az ifjúsági sajtóból hiányoznak a trágár szavak, kifejezések, ami minden hibája, hiányossága ellenére nagy érdeme, de a jelenleginél sokkal jobban tudatában kellene lennie annak, hogy a fiatal lányoknak mintát nyújt; szükséges lenne, hogy a fiatalok nyelvének alakításában tudatosan felelősséget vállaljon. Nyelve lehetne színesebb, gazdagabb –

elkerülhetné a divatszavak örökös ismételtetését. Józan purizmussal törekedhetne arra, hogy az idegen szavakat magyar szavakkal váltsa fel. A hagyományos normához való igazodás és a játékos, egyéni szóalkotások közt megfelelő egyensúlyt kellene találnia. Maradjon közérthető, de egyben az egyéni, kreatív nyelvi ötleteket is használja! Benkő Loránd is felhívja figyelmünket a diáknyelv értékeinek megbecsülésére: „A diáknyelvnek sok olyan eleme van, amelyben a nyelvi kreativitás, találékonyság, az új változatok keresése, a humor, a játékoság, tehát a gondolati és nyelvi értékek jutnak kifejezésre. Nagy hiba lenne, ha a tanulói nyelvhasználat efféle elemei, melyek az illetet, a jó ízlést, a humánus stb. nem sértik, a pedagógiai megítélésben negatív oldalra kerülnének.” (Bencédy, 2004, 62.) A blikkfangos címek arcpirító jellege helyett élhetnének inkább a nyelvi humor, a nyelvi szójátékok eszközeivel.

Az ifjúsági sajtónak véleményem szerint olyan tükörként kellene viselkednie, amely az ifjúsági nyelv pozitív jelenségeit (kreativitás, játékoság, frissesség: az új szavak, dolgok iránti nyitottság) felnagyítja, és a csúf oldalát (egyhangúság, „magyog”, kakofemizmus) árnyékba vonja, így viselkedhet mintaként, de egyben a saját nyelvükön is szólna a fiatalokhoz. A lapok szerkesztőinek, újságíróinak nem kellene a náluk fiatalabb generációt szolgálai követni, sőt utánozni, hanem érettségüket, élet- és nyelvi tapasztalataikat felhasználhatnák arra, hogy az ifjúsági nyelv hibáit, túlzásait lenyesegecsék, előnyös vonásait pedig támogassák.

Napjaink nyelvművelése

A magyar nyelvű irodalom sokszínű és gazdag, a tudományok mindegyike művelhető magyar nyelven, a tudomány minden ágában megjelennek magyar nyelvű könyvek. „A magyar nyelv nem csak magától ilyen jó. Hanem: a tudatos cselekvés, a közművelődés, nyelvművelés miatt.” (Balázs, 2001a, 9–10.)

A nyelvművelés módjáról sok vita zajlott a közelmúltban. Antalné Szabó Ágnes (2002, 42–46.) például a tiltás helyett az ajánlást javasolja. Bencédy József (2002, 65–68.) felemeli a hangját a mindent elfogadás ellen, fenntartja a nevelés jogosságát. Heltainé Nagy Erzsébet (2002, 226–232.) a nyelvi normát rendkívül fontosnak tartja, de véleménye szerint ez a norma legyen rugalmas, többváltozatú, vegye figyelembe a regionális változatokat és a szociolektusokat is. Lanstyák István (1996, 125.) így vall a nyelvi normáról: „A norma dinamikus, állandó változásban van, új elemek kerülnek bele, régiak kopnak ki belőle, az egymás mellett élő változatok stílusértéke, használati gyakorisága állandóan változik. Ezzel szemben a kodifikáció statikusabb, egy adott pillanatban rögzíti a standard normáját. Mindenekelőtt a múltbeli fejlődés alapján teszik ezt meg, noha – szerencsés esetben – elébe mehetnek bizonyos változásoknak.” Kosztolányi (idézi: Lőrincze, 1980, 70.) ezt írja ezzel kapcsolatosan: „Ami tegnap szabálytalanság volt, ma szabály. A nyelv állandóan hullámzik, mozog, változik, mert él. Forradalma új igazságokat fogadtat el, melyek azelőtt képtelenségeknek látszottak. A többség akarata előtt végül meg kell hajolni.” Az élő nyelv szokás alapvető hatalmát vallotta a magyar nyelvművelés egyik legmarkánsabb alakja, Lőrincze Lajos is. Azt hiszem, a véleményük ma is mérvadó lehet.

A mai nyelvművelés aktuális jellemzői, feladatai, megoldásra váró problémái a következők (Balázs, 2001b alapján):

– A határainkon túli magyar értelmiség szerepet kér az összmagyar kérdésekben, így pl. a nyelvi norma kialakításában. Ezzel kapcsolatosan Lanstyák István felvetette, hogy az Erdélyben használatos gazdagabb múlt idő része legyen az összmagyar normának (Lanstyák, 1995, 231.). A többközpontúság helyett inkább az összetartozást kifejező közös normát tartja követendőnek nyelvészeink többsége (Balázs, 2001b, 186.). A magyar nyelv peremvidékén élő magyarságnak szembe kell néznie a kétnyelvűség problémájával is.

– A politikai, gazdasági, információs globalizációval elsősorban az amerikai angol nyelv hat a magyar nyelvre. A változó világ szükségessé teszi a nyelvkorszerűsítést, de a szélsőséges purizmus lebéníthatja a mai világgal való érintkezést. Napjaink nyelv-művelésének legnagyobb sikere, hogy a számítástechnika szakszavai magyar alakban terjedtek el, például: 'egér', 'hangkártya', 'kukac', 'mappa', 'merevlemez', 'vírusirtó', 'szöveg-szerkesztő' stb. Persze az ellenpéldák is számosak: 'hardver', 'szoftver', 'operációs rendszer', 'monitor', 'file', 'laptop', 'notebook', 'internet'. A nyelv-művelők ezáltal is segítik az informatika népszerűsítését, elterjedését, a számítástechnika alapismereteinek általánosan ismeretvé válását.

– A plurális média hatalma egyre nagyobb. Magyarországon egy évtized alatt körülbelül húszszorosára emelkedett a médiában dolgozók száma, ami szükségszerűen színvonalcsökkenést eredményezett, ennek ellenére befolyásuk az emberek életébe sokkal jelentősebbé vált. Az emberek többsége például a tévével kel, alszik el, és munka közben is, ha nem nézi, akkor

hallgatja az elektronikus sajtó valamelyik formáját. Éppen ezért rendkívül fontos lenne egy médianorma kialakítása. A színvonalatlan, igénytelen, szenzációhajhász, szuperlatívuszokban beszélő médianyelv ellenpontja az Egyesült Államokból importált PC-nyelv ('political correctness'), vagyis a végtelenségig vitt eufemizmus, amelyben semmit sem neveznek a nevének, mindent csak körülírnak (például 'alkoholista' helyett 'alkoholproblémákkal küszködő'), ami úgysem változtat a lényegen – a romák vagy cigányok helyzete sem az elnevezésen múlik. (13) A kimondott, leírt szónak a súlyát nem tanácsos ennyire csökkenteni, és a szavak életét minden esetben tompítani. A blikkfangos és a szürkén semmitmondó hangnemek közt meg kell találnia a magyar tömegkommunikációnak is a helyes utat.

– A hatékony kommunikáció érdekében a nyelv-művelésnek segítséget, iránymutatást kell adni az alapvető, mindennapi kommunikációs zavarok kezelésében. Nálunk – különösen hölgyek esetén – gondot okoz a köszönés, a megszólítás is. A 'Jó napot kívánok' –ot gyakran túl ridegnek érezzük, gyerekeinknek

Az ifjúsági sajtóból hiányoznak a trágár szavak, kifejezések, ami minden hibája, hiányossága ellenére nagy érdeme, de a jelenleginél sokkal jobban tudatában kellene lennie annak, hogy a fiatal lányoknak mintát nyújt; szükséges lenne, hogy a fiatalok nyelvének alakításában tudatosan felelősségét vállaljon. Nyelve lehetne színesebb, gazdagabb – elkerülhetné a divatszavak örökös ismételtetését. Józan purizmussal törekedhetne arra, hogy az idegen szavakat magyar szavakkal váltsa fel.

nem ezt tanítjuk, de hogy kinek kell mondani 'Szia'-t, kinek 'Csókolom'-ot, gyakran lélektani vizsgálatot igényel. A 'Helló!' pedig nem magyarul van, és idősebbek túl nyeglének érzik. A hagyományos magyar asszonynevekből pedig kikövetkeztethetetlen a szólítónév. Számomra a főiskolai nőhallgatók megszólítása is gondot okoz, egyiket sem érzem teljesen megfelelőnek: 'hölgyeim', 'kolleginák', 'leánykák', 'gyerekek', 'önök', 'lányok', 'kisasszonyok'. Mintha idegen nyelveken ez egyszerűbb lenne, az egyes megszólítási módok, köszönések függetlenek lennének politikai korszakoktól, stílusárnyalatuk semleges lenne. A tegezés, nem-tegezés (magázás, önözés, tetszikelés, körülírással) körül is nagy a tanácstalanság. A magázást a gyerekek és a fiatalok szinte egyáltalán nem használják, ma már a kisgyerekek nem is ismerik, hiszen a nagyszüleiket is tegezik, és az első-második osztályba reggelenként 'Szia, ... néni!'-vel lépnek be; tíz évesek, mikor megismerkednek és aktívan használni is tudják a nem-tegező formákat. Általában aszimmetrikus viszonyokban, például tanulóként a tanárt megszólítva a

tetszikelést választják. A fiatal generációk számára a 'maga' sértő, pejoratív, alig használt szó lett, az 'ön' viszont megőrizte távolságtartó, tiszteletadó jellegét. (14)

– A hivatalos nyelv esetén is sérül a megcélzott hatékony kommunikáció. A szakemberek kivételével a magyar lakosság nem érti a törvények, hivatalos levelek, adózási előírások, használati utasítások nyelvét, pedig ezek az előírások ránk vonatkoznak, így aztán képtelenek vagyunk arra, hogy a megvásárolt áru valamennyi kompetenciáját használtsuk, hogy a folytonosan változó adótörvényeknek eleget tegyünk.

– A nyelvművelésnek egyszerre kell alkalmaznia a konvergencia (egységesítés) és a divergencia (elkülönülés) elvét. A konvergenciát erősíti a világméretű globalizáció, az uniformizált tömegkultúra és az internet-nyelv. A divergenciát nyelvünk függőleges, illetve vízszintes tagolódása biztosítja. Tehát a nyelvjárásainknak és az egyes csoportnyelveknek, így az ifjúság nyelvének is megvan a maga szerepe. Nálunk kicsi, csaknem észrevehetetlen (főleg az európai nagy nemzetekkel való összehasonlítás esetén) a nyelvjárás tagolódás, mégis a már 24. órájukat élő nyelvjárásainkat ahelyett, hogy megbecsülnénk, inkább lenézzük, a mintát adó médiából pedig teljesen kirekesztjük. Mindenkinnek joga, sőt csaknem kötelessége is, hogy anyanyelvén kifejezze saját világát, érzéseit, gondolatait, és ezzel létrehozza azt a kisebb szubkultúrát, amiben valóban otthon érzi magát, ahol „rokonaival” szót ért. Ha ez az anyanyelv nem egyezik kiejtésben vagy ragozási módokban a köznyelvi normával – hiszen egy nyelven belül több alakváltozat is lehetséges –, nem kellene törvényszerűnek lennie a regionális forma iskolai megbélyegzésének, de az iskolában megtanulhatóvá kellene tenni a köznyelvi norma, sőt a választékos, irodalmi nyelv elsajátítását. A nyelv birtokosainak kompetenciája, tehát minden magyar anyanyelvűé, kortól függetlenül, hogy létrehozzon belső, baráti körök által kitalált és használt nyelvváltozatokat, amilyen az ifjúsági nyelv is.

Balázs Géza (2001b, 230.) a nyelvművelés jövőjét tárgyalva a következőket írja: „A magyar nyelvstratégiát (nyelvi cselekvési programot) a magyar nyelv legfontosabb jellemzőire, valamint a magyar társadalomnak a nyelvvel kapcsolatos véleményére és a magyar nyelvművelés hagyományaira mint hatótényezőre kell alapozni. Ily módon – a szaknyelvi újítás démonától hatva – a más (kis)nemzeti felfogásokat, illetve bizonyos világrendenciákat is figyelembe vevő, a fenntartható nyelvet célul tűző ökológiai elkölvezettségű, antropológiai (etnolingvisztikai) szemléletű, a nyelv alkatát figyelembe vevő, a társadalom nyelvszemléletén és nyelvi-nyelvművelési hagyományain alapuló nyelvstratégiát képzelek el.” (Balázs, 2001b, 230.) Majd hozzát teszi: „A globalitás-lokalitás dialektikusan értelmezendő. A híres környezettani szállóige: think global, act local (gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan) – a nyelvstratégiában is figyelembe vehető. A nyelvstratégiát a mai ökológiai modellekben érdemes elhelyezni, s így akár nyelvökológiaként is felfoghatjuk.” (Balázs, 2001b, 231.)

A fiatalok nyelvének művelése

Az ifjúsági nyelv művelése a nyelvművelés központi, legfontosabb területe, hiszen a tizenévesek épp ebben az életszakaszban válnak felnőttekké, későbbi szókincsük, szóhasználatuk is most rögzül.

A gyerekkorban sajnos már érik őket negatív nyelvi hatások, például a felnőtt környezet igénytelen, gyakran durva nyelve. (15) A feszültségekkel teli mindennapokban a felnőttekből a legtöbbször hiányzik az önuralom, így mérgüket azonnal mosdatlan szájjal kiadják, a gyermekek jelenlétével nem törődve. (16) Durva, trágár beszéd szól a tévéből is napszaktól függetlenül, és a mai gyerekek számára a nagyszülőket, apát, anyát, testvért, közös játékot és beszélgetést helyettesít a tévé. „Hagyj engem dolgozni, nézd a tévét!” – hangzik napjaink szülői közhelye. És ahol nem is várjuk a veszélyt, ott is támad az igénytelenség: a tankönyvekben, sőt a nyelvtan-tankönyvekben található rengeteg helyesírás (17) és nyelvhelyességi

hibán nőnek fel gyerekeink. A könyvkiadásnál a költségek lefaragása – például a korrektúra kiiktatása révén – a könyvek nyelvi színvonalának számottevő süllyedésével járt.

A kamaszok esetében valószínűleg a legeredményesebb a pozitív nyelvművelés, tehát a jó példa felmutatása: ezt könnyebben elfogadják, mint a hibákat kereső és a hibát kiiktatni szándékozó negatív nyelvművelést. A túlszabályozás, minden egyes alak helyes vagy helytelen megítélése vagy érdektelenséghez, közönyhöz, vagy a hibázástól való görcsös félelemhez vezethet. A másik véglet, minden forma elfogadása ugyancsak hibás. A durva, sértő kifejezéseket a felnőtt társadalomnak a saját nyelvéből éppen úgy, mint gyerekeik nyelvéből, ki kell gyomlálnia – és természetesen a mögöttük húzódo sötét érzelmeket is.

A magyar nyelvművelés hagyományos, konzervatív felfogása, miszerint a régi alak szép, értékes, az új pedig csúnya, értéktelen, a fiatalokat inkább dacossá, engedetlené teszi, hiszen nekik életkoruk miatt is a jelen és a jövő felé kell tekinteniük, ők csak a 21. század világában találhatják meg saját magukat, és nemcsak a divat miatt értékeli az újat, hanem az életöszton diktálta természetes bölcsességéből is. Az új formák nem magától értetődően rosszak, és a történelmi múltban is éltek durva beszédű, igénytelen emberek – erre talán a legpregnansabb példa Móricz *Árvácska* című regénye. (18)

A nyelvhasználat, a stílus nem választható el az embertől és az emberi kommunikációtól, hiszen abban nyeri el célját és értelmét. A tizenévesek nyelvi kultúráját a mentálhigiéne szempontjából is megközelíthetjük. „A beszéd és a személyiség elválaszthatatlan működésegység. A beszéd az emberi létnek nem különálló elszigetelt tulajdonsága, mert a beszéd közvetlenül vagy közvetve hat a személyiség egyéb területeinek fejlődésére – és fordítva. Ezért a beszédbefolyásolás (beszédtanítás) az egész személyiséggel kapcsolatban van. Egyenes kapcsolat van a személyiség típusok és a beszédminőség között is.” (Balázs, 2001b, 171.) Az alapvető emberi humánnum azt diktálja, hogy a trágár, igénytelen beszédű tizenéveseket ne vessük meg, de kritikátlanul se hagyjuk a hallottakat, szembesítenünk kell őket saját beszédükkel. Az első benyomás hidegzuhánya után hasznos lenne, ha megismerhetnénk őket, nemcsak a beszédüket, hanem a mögötte lévő személyiségüket is, így egyaránt segíteni tudnánk személyiségfejlődésüket és kommunikációs képességüket.

A tizenévesekre döntő hatást a kortárs kapcsolatok gyakorolják. A beszédük is más a kortárs közösségben, mint a családban. A nyelvhasználati módok és a normák relatívak. Valószínűleg az a kifejezés, ami otthon rendkívül alpárinak hangzik, a kortárs közösségben fel sem tűnik, vagy akár enyhe kifejezésnek számít. A kamaszoknak egyszerre kell kitalálniuk különféle szerepeiket és az önmagukkal való azonosságot. Mindenki másképp viselkedik baráti körben, mint hivatalos helyen, de bizonyos nyelvi korlátokra önmagunk és a sikeres kommunikáció érdekében is bárhol szükség van.

A fiatalokra hat leginkább a tömegkommunikáció, a modern technika eszközei. Az internet, az sms, a csetelés új zsargont hozott létre (Nyíró, 1997). A legfontosabb jellemzői ennek az új nyelvnek a különféle jelek, ikonok használata, a rövidítések kedvelése, bizonyos antihelyesírás, ami egyben a tizenévesek teljes elbizonytalanodását okozza a helyesírásban.

A nyelvművelésnek az lehetne a célja a fiatalok körében, hogy eljuttassa őket az önreflexivitáshoz, vagyis segítené őket abban, hogy kialakíthassák magukban a saját nyelvhasználatukra való figyelés képességét, hogy tudatosan irányítsák, mit, miért és hogyan mondanak, sőt azzal is tisztában legyenek, hogy beszédmódjuk milyen stílusértékű, és vele milyen hatást érnek el a befogadóknál.

Az ifjúsági sajtó jövője a 21. században

A 12–18 éves korosztály valószínűleg a jövőben is célzott közönsége lesz bizonyos lapoknak, hiszen a tizenévesek nyelve és egész világa bizonyos szubkulturális jelleget hordoz. A mai lapok rendkívül alacsony színvonala könnyen emelhető lenne.

Gyerekeink csak a 21. században élhetik le az életüket: napjaink lehetőségeit tudják, illetve kell nekik kihasználniuk – így az újabb technikai vívmányokat, amelyek lehetővé teszik, hogy akár néhány példányban lapot készítsenek, vagy internetes honlapot hozzanak létre. Az internet lehetővé teszi, hogy lokális kis köreinket összekössük a globális világgal: helyi, személyes információk, tapasztalatok, gondolatok, ötletek felkerülhetnek a világhálóra, illetve megtalálhatjuk mások véleményét, kutatásainak eredményeit is ugyanott.

Már a mai gyerekek tananyagába is bekerültek bizonyos tömegkommunikációs ismeretek, tanulnak az egyes médiumfajokról is. (19) Ha ismereteik vannak az egyes újságírói műfajokról, stílusokról, sőt a rádiós és televíziós műfajokról is, jobban megértik és okosabban tudják értelmezni a tömegkommunikáció számtalan üzenetét. De azt hiszem, hogy a mai technikai lehetőségek szintjén ennél tovább kell mennünk. Az ifjúsági lapok színvonala könnyen meghaladható, hibáiból azonban tanulhatnak a gyerekek, majd elindulhatnak a saját útjaikon – önálló lapok, honlapok készítésével, mindezt az iskola, a tanárok támogatásával és segítségével. A felvázolt cél elérése reálisnak tűnik. Természetesen ma is vannak már iskolai honlapok, de ezek eddig az informatikatanár fennhatósága alatt működnek, gyakran a diákok kiiktatásával. Azt gondolom, a többi tanárnak is figyelemmel kellene kísérnie ezeket a kezdeményezéseket, tudniuk kell, mi iránt is érdeklődnek a tizenévesek. (20) A magyartanárnak el kellene érnie a nyelvi megfogalmazások igényességét, illetve az igényt a nyelv esztétikai funkciójának teljesülésére, a gondolatok mélységét tükröző szövegek megszületését, és támogatni a diákok nyelvi kreativitását, az új iránti fogékonyságát, saját stílusuk megtalálását. A többi szaktanár pedig tudásának birtokában újabb és újabb témákat javasolhatna – talán a lányok sem csak a ruhák és fiúk iránt érdeklődnek, érdekelheti őket például a Naprendszer, a halál vagy az apák és lányok viszonyának pszichológiai aspektusai. Fontosnak tartom, hogy az újságokat a tizenévesek team-munkában készítsék el, így az „együtt létrehozunk valamit”-elvet a gyakorlatban is megtapasztalhatják. A lapok kritikussai a kortárs tizenévesek legyenek, ne a magyartanár javítgassa, írja át saját ízlésére ezeket a kezdeményezéseket. Így megtanulhatják, milyen is az a bizonyos építő kritika, és e kritikákra nem a sértődés lenne a válasz, hanem az okos reagálás: a tanulások, igények beépítése a következő számba.

Záró gondolatok

Ami él, az változik: alkalmazkodik az örökké változó külvilághoz. A változás folyamatában azonban egyensúlyba kell kerüljenek a régi, átvett elemek és az újak. Meglepő, hogy a mai ifjúsági sajtóbeli szövegben mennyi régies szó található: így például a 'perszóna', 'favorit', 'puccos', 'cidri' szavak a 19. századot, a 'séro', 'span' 'meló' a 20. század közepét idézik. A 21. századba a szülők-nagyszülők nyelvi örökségével léptek be az ifjak, és feladatuk lesz, hogy 'fullos', 'coolos' világukat maguk számára is érthetővé tegyék. Saját életük minőségéért, a világgal való sikeres kommunikációjukért lenne fontos a helyes és árnyalt nyelvhasználat. „Akik helytelenül vagy gondatlanul beszélnek – írja Max Black (1998, 61.) –, végső soron jelentésüktől fosztják meg megjegyzéseiket. Ez a nyelv romlásához és degradálódásához vezet, vagyis ahhoz, hogy a nyelv bármit, vagy semmit sem jelentő hangok sorozataira redukálódik.”

Jegyzet

(1) A felmérés 2006 nyarán Esztergomban zajlott két középiskola (egy úgynevezett elit gimnázium és egy szakközépiskola) 12–18 éves diákjai között. A megkérdezettek száma 100 fő volt, az értékelhető válaszké 92.

(2) Az igényesebb lapok sajnos az elit gimnáziumból is hiányoznak: így például az ismeretterjesztést is felvállaló *Zsiráf*.

(3) A lányok által forgatott szaklapok: kutya-, cicalapok, lovas újságok, lakberendezéssel foglalkozó folyóiratok, de ha a legkedveltebb lapjaikról van szó, akkor ezeket nem említik.

(4) A fordításokat, a cikkeket feltehetőleg nem tizenévesek végzik, hanem legalább huszonevesek, akik valószínűleg tudatosan kívánnak fiatalosnak tűnni.

(5) 2006. július 23-i adat a játszótéri homokozóból: Egy 24 éves, főiskolát végzett anyuka így szól másfél éves, hisztiző csöppségéhez: „Ezeket a műbalhékat nem komálom.” Nem szerepet játszik, hanem saját szlenges nyelven szól beszélni éppen most tanuló kislányához, akinek köznyelvi normája így merőben más lesz, mint amit a mai nyelvész akadémikusaink rögzítettek.

(6) É. Kiss Katalin (2006, 89.) megfigyelése szerint 35 éves kor a határ. Afelett megszólításként a magázás, alatta a tegezés általános – boltban, hivatalban, bárhol.

(7) A tárgyaltnyelvi adatokat a 2004–2006-os *Bravóból* és *IM*-ből gyűjtöttem össze.

(8) A „király” szó elferdített változata, jelentése azonban változatlan. Kicsit gyerekesebb.

(9) Még néhány példa: „mökus”, „tag”, „papas”, „csávesz”, „krapek”, „ipse”, „ürge”, „pacák”.

(10) Glatz Ferenc (2002, 30–31.) írja, hogy a 21. században mind az idegen nyelv tanulása, mind az anyanyelv ápolása rendkívül fontos számunkra, de két nyelv keverése csak nyelvi, kommunikációs és gondolati romlásba vihet bennünket.

(11) Több szexuális utalású verset találtam, de példaként elég lesz ennyi.

(12) Jennifer Lopez énekesnő-színésznő közismert monogramja.

(13) Természetesen a sértő kifejezéseket kerülni kell (‘mocskos cigányok’, ‘smucig svábok’, ‘buta tótok’, ‘sóher zsidók’).

(14) É. Kiss Katalin (2006, 90.) szerint a fentiek csak az anyaországra vonatkozhatnak. Például a Vajdaságban a ‘maga’-nak nincs sértő éle, a tetszikelés viszont ismeretlen.

(15) Az egyik lányom tanult egy új szót az első iskolai napon: „Most megyünk kajálni!” – szölt az elsős tanító néni.

(16) Én még emlékszem, hogy a nagyszüleim házában gyakran elhangzott a „Ne a gyerek előtt!” figyelmeztetés. Veszekedéstől, csúnya beszédétől megkíméltek.

(17) Legszenbetűnőbb az elvlasztási hibák sokasága, amit a nem gondolkodó helyesírás-ellenőrző programok nem ismerhetnek föl.

(18) Emlékeztetőül csak egy visszatérő káromkodás: „Rohadjon le a hűsod!”

(19) Lásd például: *Antalné Szabó és Raátz*, 2006, 16–30. o. E tankönyv fejezetei szólnak a tömegkommunikációról, a tájékoztató és véleményező sajtóműfajokról, rádiós és televíziós műfajokról.

(20) Néha az az érzésem, hogy a tanárok csak a tananyagban gondolkodnak, és a diákjaikat szem elől veszítik. Magyarazatul közlöm 16 éves lányom nyári kötelezőolvasmány-listáját: Stendhal: *Vörös és fekete*, Dosztojevskij: *Bűn és bűnhődés*, Karamazov-testvérek, Flaubert: *Bovaryné*, Lev Tolsztoj: *Iván Iljics halála*, Ibsen: *A vadkacsa*, Bábits: *A gólyakalifa*, Kosztolányi: *Édes Anna*, Möriz: *Rokonok*, *Árvácska*, Thomas Mann: *Mario és a varázsló*, Franz Kafka: *Az átváltozás*. A világ- és a magyar irodalom gyöngyszemei – de ennyi gyilkosság és öngyilkosság egy tizenhat éves kislány nyári szünetében? Vajon ezután méltán megvethetjük-e a fiatalokat, hogy csak a *100XSzép* olvasásáig jutnak el?!

Irodalom

Ankerl Géza (1997): A globalizmus, az angol és a többi anyanyelv. *Valóság*, 1. 1–11.

Antalné Szabó Ágnes (2002): Nyelvművelés – emberművelés. In: Balázs Géza, A. Jászó Anna és Koltói Ádám (szerk.): *Éltető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 42–46.

Antalné Szabó Ágnes és Raátz Judit (2006): *Magyar nyelv és kommunikáció. Tankönyv a 9–10. évfolyam számára*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Bachát László (1976): Az ifjúsági és diáknyelv kérdései. In: Sebastyén Árpád (szerk.): *Anyanyelv, közélet, műveltség*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 67–90.

Bachát László (1982): Diáknyelv és nevelés. In: *Acta Academiae Paedagogicae Nyiregyháziensis*, Irodalom- és Nyelvtudomány, 150–151.

Bachát László (1982): Az ifjúsági nyelv kialakulása. In: *Acta Academiae Paedagogicae Nyiregyháziensis*, Irodalom- és Nyelvtudomány, 53–58.

Bachát László (1984): Az ifjúság nyelvhasználatának változása, s ami mögötte van. In: Deme László (szerk.): *Írások a „Magyar nyelv hetének” 1984. évi központi témájáról: Az ifjúság beszédkultúrájáról*. OPI, Budapest. 47–55.

Bachát László (1989): Újabb jelenségek a diáknyelvben. *MNyTK*, 189. sz. 53–56.

Bácsvári Anna (2003): *Gyorsfénykép a gyermek- és ifjúsági lapokról az Olvasás Évében*. www.ki.oszk.hu/3k/valcikk/valcikk0203/bacsvari.html

Balázs Géza (1995): *Újságírás, rádiózás*. Magyar Rádió Oktatási Osztálya, Budapest.

Balázs Géza (1996): *Médiakommunikáció*. Magyar Rádió Oktatási Osztálya, Budapest.

- Balázs Géza (1998): *Magyar nyelvkultúra az ezredfordulón*. A–Z Kiadó, Budapest.
- Balázs Géza (2000a): Ismertetés a Nyelventés vagy nyelvárulás? című kötetről. *Magyar Nyelv*, 228–237.
- Balázs Géza (2000b): *Lehetséges nyelvi szabályok*. A–Z Kiadó, Budapest.
- Balázs Géza (2000c): *Médianyelv. Az igényes sajtó, média nyelve*. Magyar Rádió, Budapest.
- Balázs Géza (2001a): *Magyar Nyelvhelyességi Lexikon*. Corvina, Budapest.
- Balázs Géza (2001b): *Magyar nyelvstratégia*. MTA, Budapest.
- Balázs Géza (2002): A magyar nyelv művelés eredményei. In: Balázs Géza, A. Jászó Anna és Koltói Ádám (szerk.): *Éltető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 46–50.
- Bencédy József (2000): *Sajtónyelv*. Sajtóház Kiadó, Budapest.
- Bencédy József (2002): A nyelv művelés esélyei ma. In: Balázs Géza, A. Jászó Anna és Koltói Ádám (szerk.): *Éltető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 65–68.
- Bencédy József (2004): Értékek szolgálatában. In: 25 év anyanyelvünk szolgálatában. Az Édes Anyanyelvünk című folyóirat negyedszázados megjelenése alkalmából rendezett konferencia anyaga. Akadémiai Kiadó, Budapest. 55–67.
- Bence Lóránt (1996): *Mikor, miért, kinek, hogyan. I. Stílus és értelmezés a nyelvi kommunikációban*. Corvinus, Budapest.
- Béres István és Horányi Özséb (2001): *Társadalmi kommunikáció*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Bíró Ágnes és Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.) (1985): *Nyelvi divatok*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Black, M. (1998): *A nyelv labirintusa*. Holnap, Budapest.
- Bódi Zoltán (2000): Az informatikai nyelvhasználat jelei és kommunikációs konfliktusai. In: Balázs Géza és Voigt Vilmos (szerk.): *Jeles jogok – jogos jelek. Nyelvi jogok – társadalmi konfliktusok*. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest. 197–208.
- Bordás Krisztina (1998): *A debreceni Brassai Sámuel Műszaki Középsiskola diákszlengje*. Diplomadolgozat. Debrecen Egyetem Nyelvtudományi Tanszék.
- Buda Béla (1979): *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest.
- Buda Béla (1996): A magyar kommunikáció jellegzetességei. In: Lipták Ildikó (szerk.): *Ahogy. Előadások a magyarországi személyközi kommunikációról*. Marczibányi Téri Művelődési Központ, Budapest. 5–15.
- Csépe Krisztina (2000): A jelenkori gyermeksjajtóról. *Édes anyanyelvünk*, 3. 25–32.
- Dobos Károly (1898): *A magyar diáknyelv és szótára*. Budapest.
- Dóra Zoltán (1994): Diákjaink nyelvhasználat. *Ma-gyar Nyelvőr*, 118. 54–57.
- Fábián Pál, Szathmári István és Terestyéni Ferenc (1989): *A magyar stilisztika vázlata*. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest.
- Fazekas Emese (1997, szerk.): *A napilapok nyelvéről*. AESZ-füzetek, Kolozsvár.
- Fülei-Szántó Endre (1986): *Norma – átlag – eltérés*. Pécsi Akadémiai Bizottság, Pécs.
- Gáspári László (1994): *Stilisztika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Glatz Ferenc (1997): Tézisek az anyanyelv ápolásáról, kutatásáról, korszerűsítéséről. *Magyar Tudomány*, 10. 1244–1246.
- Glatz Ferenc (szerk.) (1999): *A magyar nyelv az informatika korában*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Glatz Ferenc (2002): Anyanyelv a változó világban. In: Balázs Géza, A. Jászó Anna és Koltói Ádám (szerk.): *Éltető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 27–36.
- Gósy Mária (2006): *Pszicholingvisztika*. Osiris, Budapest.
- Grétsy László és Kovalovszky Miklós (1965): Hogyan beszél a mai ifjúság? *Magyar Nyelvőr*, 89. sz. 138–142.
- Grétsy László (1985, szerk.): *Nyelvészet és tömegkommunikáció I–II*. Membrán Könyvek, Budapest.
- Grétsy László (1987): Az ifjúsági nyelv. *Szépen ma-gyarul – szépen emberül*. Budapest. 63–68.
- Grétsy László (1999, szerk.): *Nyelvi illemtan*. Szemimpex Kiadó, Budapest.
- Grétsy László (2000): Nyelvünk esélyei a harmadik évezredben. In: Olasz Sándor (szerk.): *Honnan jöttünk? Kik vagyunk? Hová megyünk? – Ezredvégi kérdések*. Tiszszatj Alapítvány, Szeged. 89–99.
- Grétsy László (2000): Nyelvi kreativitás, játékoság az anyanyelvi órán. *Magyarantánítás*, 5. 17–23.
- Grétsy László (2000): Hogy és mint szolgál az édes anyanyelvünk? *Új Ember*, okt. 15. 3.
- Grétsy László (2000): Nyelvünk új szavainak adattára. *Édes Anyanyelvünk*, 3. 15.
- Helle Eleonóra (1992): *A debreceni diáknyelv szótára*. Diplomadolgozat. Debrecen Egyetem Nyelvtudományi Tanszék.
- Heltai Pál és Nagy Róbert (1997): Nyelv művelés Angliában és Amerikában: a Plain English Campaign. *Magyar Nyelvőr*, 396–409.
- Heltainé Nagy Erzsébet (2002): Megjegyzések a nyelv művelés és a nyelvi norma értelmezéséhez. In: Balázs Géza, A. Jászó Anna és Koltói Ádám (szerk.): *Éltető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 226–232.
- Hernádi Sándor (2004): *Beszédművelés*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Hoffmann Ottó (1996): *Mini-tini-szótár: a mai ma-gyar diáknyelv szinonimaszótára*. Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs.
- Holczer József (2002): Már nem hapax, még nem „köz”-: a „szavajárása” In: Balázs Géza, A. Jászó Anna és Koltói Ádám (szerk.): *Éltető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 232–236.

- Horányi Özséb (2003, szerk.): *Kommunikáció*. Ge-neral Press, Budapest.
- Horányi Özséb (2006): *Jel, jelentés, információ, kép*. General Press, Budapest.
- Imre Rubinné (2000): Az ifjúsági nyelv szavainak eredetéről egy felmérés alapján. *Magyartanítás*, 1. 26–29.
- A. Jászó Anna és Bódi Zoltán (2002, szerk.): *Szociolingvisztikai szöveggyűjtemény*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Cs. Jónás Erzsébet (2002): A fordításból töltkező anyanyelv. In: Balázs Géza, A. Jászó Anna és Koltói Ádám (szerk.): *Élhető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 256–263.
- Kálmán László és Nádasy Ádám (1999): *Hárompercek a nyelvről*. Osiris, Budapest.
- Kardos Tamás és Szűts László (1995): *Diáksóder. Hogyan beszél a mai ifjúság?* Cicero Kft., Budapest.
- Karsai Annamária (2003): *A mai magyar ifjúság nyelve*. Diplomadolgozat. Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola, Esztergom.
- Kecskés István (2000): A szakmunkástanulók közvetlen környezetének diáknyelvi szavai. *Magyartanítás*, 1. 31–36.
- Kemény Gábor és Kardos Tamás (1994, szerk.): *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában*. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest.
- Kiefer Ferenc (1994): A magyar nyelv mint a modern kommunikáció eszköze. *Magyar Tudomány*, 631–642.
- Kis Tamás (1992): *Bakaduma. A mai magyar katonai szleng szótára*. Zrínyi Kiadó, Budapest.
- Kis Tamás (1996): *A magyar szleng kutatás bibliográfiája*. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen.
- Kis Tamás (1997): *Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához*. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen.
- Kiss Jenő és Szűts László (1988, szerk.): *A magyar nyelv rétegződése*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kiss Jenő (1995): *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kiss Gábor és Pusztai Ferenc (1997): *Új szavak, új jelentések 1997-ből*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- É. Kiss Katalin (2006): *Anyanyelvünk állapotáról*. Osiris, Budapest.
- Kolozsvári Grandpierre Emil (1965): Utazás az argó körül. *Kritika*, 3. 39–46.
- Koltói Ádám (1994): Fialatul magyarul? In: Kemény Gábor és Kardos Tamás (szerk.): *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában*. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. 181–185.
- Kontra Miklós és Saly Noémi (szerk.) (1998): *Nyelvmentés vagy nyelvárulás? Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kontra Miklós (1999): *Közérdekű nyelvészet*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kontra Miklós (2003, szerk.): *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kovalovszky Miklós (1963): Az ifjúság nyelvéről. *Valóság*, 5. 66–75.
- Matijevics Lajos (1972): *A vajdasági magyar diáknyelv*. Fórum Kiadó, Újvidék.
- Mészáros Zoltán (2000): Magyarítás a számítástechnikában. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Anyanyelvünkől anyanyelvünkért*. Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Budapest. 97–105.
- Minya Károly (2003): *Mai magyar nyelvújítás. Szókészletünk módosulása a neologizmusok tükrében*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Mizser Lajos (1972): A diáknyelv témakörei. *Magyar Nyelvőr*, 96. 285–286.
- Molnár Csikos László (1998): *Pézsé*. www.zetna.org/zek/folyoiratok/66/mcsikos6.html
- Nyíró András (1997): *Internetto zsargon*. IDG, Budapest.
- Péntek János (2002): Újabb magyar nyelvi fejlemények az országhatáron innen és túl. In: Balázs Géza, A. Jászó Anna és Koltói Ádám (szerk.): *Élhető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 383–387.
- Péter Mihály (1980): Szleng és a koltói nyelvhasználat. *Magyar Nyelvőr*, 104. 273–281.
- Pinkler, S. (1999): *A nyelvi ösztön. Hogyan hozza létre az elme a nyelvet?* Typotex, Budapest.
- Pokol Béla (1995): *Média hatalom*. Windsor, Budapest.
- Rónaky Edit (2002): *Hogyan beszél ma az ifjúság?* Magyar Elektronikus Könyvtár. <http://mek.oszk.hu/01700/01778>
- Rozgonyiné Molnár Emma (2002): Nyelvhasználatunk színe és visszája. In: Balázs Géza, A. Jászó Anna és Koltói Ádám (szerk.): *Élhető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 419–422.
- Sándor Klára (szerk.) (1998): *Nyelvi változó – nyelvi változás*. JGYF Kiadó, Szeged.
- Sándor Klára (2001): Nyelvművelés és ideológia. In: uő. (szerk.): *Nyelv, nyelvi jogok, oktatás*. JGYTF, Szeged. 153–216.
- Sárközi Máttyás (2005): *Mit is jelent?* Osiris Kiadó, Budapest.
- Sebestyén Árpád (1994): *Értsünk szót! Útvesztők és útjelzők mindennapi nyelvhasználatunkban*. KLTE, Debrecen.
- Sípos Pál (1988): Ifjúsági nyelv – familiáris köznyelv. In: Kiss Jenő és Szűts László (szerk.): *A magyar nyelv rétegződése*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 867–874.
- H. Stephanides Éva (2002): Átkos anglicizmusok. In: Balázs Géza, A. Jászó Anna és Koltói Ádám (szerk.): *Élhető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 437–439.
- Szathmári István (2005): *A magyar stilisztika a kezdetektől a XX. század végéig: stilisztikatörténeti áttekintés*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Szathmári István (2004): *Stilisztikai lexikon*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Szathmári István (1998): *Stilisztika és gyakorlat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

- Szathmári István (1996): *Hol tart ma a stilsztika? Stíluselméleti tanulmányok*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Szabó Zoltán (1988): *Szövegnyelvészet és stilsztika*. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest.
- Szépe György (1997): Az internetkorszak nyelvésze-te. *Modern Nyelvoktatás*, 1–2. 76–89.
- Szépe György és Derényi András (1999, szerk.): *Nyelv, hatalom, egyenlőség*. Corvina, Budapest.
- Szikszaíné Nagy Irma (1994): *Stilsztika*. Trezor Kiadó, Budapest.
- Szikszaíné Nagy Irma (2001): *Az alakzatok világa*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Szűts László (2002): Játék és nyelvművelés. In: Balázs Géza, A. Jászó Anna és Koltói Ádám (szerk.): *Éltető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 454–456.
- Terestyéni Tamás (szerk.) (1995): *Közszolgálatosság a médiában*. Osiris – MTA – ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport, Budapest.
- Terestyéni Tamás (1996): Kommunikációs zavarok a mai magyar társadalomban. *Jel-Kép*, 1. 53–78.
- Timár György (2002): A nyelvi dekadencia ellen. In: Balázs Géza, A. Jászó Anna és Koltói Ádám (szerk.): *Éltető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 460–463.
- Tolcsvai Nagy Gábor (1985): Nyelvi durvaság indultból – és anélkül. In: Bíró Ágnes és Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvi divatok*. Gondolat Kiadó, Budapest. 147–161.
- Tolcsvai Nagy Gábor (1988): A mai magyar nyelv normarendszerének egy jelentős változásáról az „ifjúsági nyelv” kapcsán. *Magyar Nyelvőr*, 112. 398–405.
- Tolcsvai Nagy Gábor (1998): A nyelvi norma. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- H. Varga Gyula (1995): Létezik-e ifjúsági nyelv? In: Szende Aladár (szerk.): *Anyanyelvi nevelés – embernevelés*. *MNYTK*, 198. 179–188.
- Vidor Zsuzsa (1964): A diák jassznyelv és jasszmagatartás. A Zabhegyező ürügyén. *Valóság*, 7. 69–75.
- Vidra Anikó (2001): „Haverok, buli, fanta...” – Avagy hogyan beszélnek a mai fiatalok? In: *Acta Anragogiae et Culturae*, 19. 65–79.
- Wacha Imre (1996): A fiatalok nyelvi magatartása (kommunikációs kultúrája) a nyilvánosság előtt és számára. *Magyar Nyelv*, 1. 198–205.
- Wardhaugh, R. (2006): *Szociolingvisztika*. Osiris, Budapest.
- Zimányi Árpád (1995): Anyanyelvünk a tömegtájékoztató eszközökben. *Magyar Nyelvőr*, 119–208.
- Zimányi Árpád (2002): Angol hatásra megújuló latinizmusaink. In: Balázs Géza, A. Jászó Anna és Koltói Ádám (szerk.): *Éltető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 500–505.

A Gondolat Kiadó könyveiből

